

Pohjoismansin erilaiset kausatiivit

Huomioita verbinmuodostuksesta ja valenssikategorioista

Elli Virmasalo

Maisterintutkielma

Suomen kielen ja suomalais-
ugrialaisten kielten ja kulttuu-
rien maisteriohjelma

Suomalais-ugrilainen kielen-
tutkimus

Humanistinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

Syyskuu 2021

Tiivistelmä

Tiedekunta	Humanistinen tiedekunta
Koulutusohjelma	Suomen kielen ja suomalais-ugrilaiden kielten ja kulttuurien maisteriohjelma
Opintosuunta	Suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Tekijä	Elli Virmasalo
Työn nimi	Pohjoismansin erilaiset kausatiivit – Huomioita verbinmuodostuksesta ja valenssikategorioista
Työn laji	Maisterintutkielma
Kuukausi ja vuosi	Syyskuu 2021
Sivumäärä	43
Avainsanat	suomalais-ugrilainen kielentutkimus, kielitypologia, kausatiivi, pohjoismansi, valenssitutkimus, transitiivisuus, johtaminen
Ohjaajat	Riho Grünthal, Susanna Virtanen
Säilytyspaikka	Helsingin yliopiston digitaalinen arkisto HELDA
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Tutkielma käsittelee pohjoismansin kausatiivirakenteita. Tutkimuksen tavoitteena on uralistista tutkimusperinnettä ja kielitypologista näkemystä yhdistäen luoda uudenlainen katsaus kausatiivisuuteen ilmiönä sekä siihen, millaisin rakentein sitä voidaan pohjoismansin kielessä kuvata.</p> <p>Tutkimuksen teoriatausta yhdistää kielitypologisen kausatiivin määrittelyn yksityiskielestä aiemmin tehtyihin derivaatiomorfologisiin havaintoihin ja sananmuodostuskeinojen tarkasteluun: kausatiivisten valenssimuutosten analyysia pohjoismansin johto-oppiin. Yhdistämisestä syntyy uudenlainen määritelmä ja tarkastelukonteksti kausatiiviselle rakenteelle tässä kielessä.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu pääasiassa typologisissa valenssitutkimuksissa hyödynnetystä verbimerkitysten listasta ja sen avulla kerätyistä pohjoismansinkielisistä sanakirja- ja korpusesiintymistä. Osa aineistosta on peräisin venäjänkielisistä artikkeleista. Aineisto tarjoaa esiintymiä kattavasti monenlaisista lauserakenteista, jotta näkökulmaa kausatiiveihin on mahdollista laajentaa. Aineistolle on tehty morfologinen ja syntaktinen analyysi.</p> <p>Tutkimuksessa selvitetään, mitkä kielelliset elementit esiintyvät pohjoismansin kausatiivisissa rakenteissa. Yksi analyyttinen kokonaisuus keskittyy kriittisesti arvioimaan vanhaa tutkimustietoa kausatiivijohtimista ja niiden käytöstä. Lisäksi tutkimus osoittaa, kuinka erilaiset kausatiiviset rakenteet voidaan jakaa niiden valenssirakenteen mukaan kolmeen kategoriaan. Tutkimuksen toinen analyyttinen kokonaisuus esittelee näiden kategorioiden sisäisiä predikaattiverbin muodostuksen tapoja.</p>	

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Teoreettiset lähtökohdat	3
2.1 <i>Kausatiivi, valenssi ja transitiivisuus typologisesta näkökulmasta</i>	3
2.2 <i>Uralilaisten kielten sananmuodostuksesta.....</i>	8
2.3 <i>Kausatiivien kuvaus uralilaisessa tutkimusperinteessä</i>	9
3 Aineisto ja metodiikka.....	10
3.1 <i>Aineiston kuvaus</i>	11
3.2 <i>Analyysin lähtökohdat.....</i>	14
4 Mansin lauserakenteet ja sananmuodostus kausatiivisuuden näkökulmasta.....	15
4.1 <i>Mansin lauserakenteista</i>	15
4.2 <i>Kausatiivinen lauserakenne mansin kielessä.....</i>	19
4.3 <i>Kausatiivijohdotimet ja niiden käyttö</i>	22
4.4 <i>Muut kausatiivisissa rakenteissa esiintyvät kielelliset elementit</i>	24
5 Erilaiset kausatiivit ja verbinmuodostuksen keinot	26
5.1 <i>Transitiivistavat kausatiivit.....</i>	26
a) <i>Verbaaliset johdotukset.....</i>	27
b) <i>Transitiivijohdotukset</i>	29
c) <i>Refleksiiviset antikausatiivijohdotukset.....</i>	31
d) <i>Muut transitiivisuuseroa kuvaavat predikaattirakenteet</i>	33
e) <i>Monimutkaisia johtosuhteita.....</i>	35
5.2 <i>Pyyntökausatiivit.....</i>	38
5.3 <i>Välityskausatiivit.....</i>	40
6 Lopuksi	42
Lähteet	44
Lyhenteet	46
Liitteet.....	47

1 Johdanto

Tämä tutkielma tarkastelee pohjoismansin verbinmuodostustapoja ja kausatiivisia kategorioita. Sen asetelma koostuu kahdesta analyttisestä kokonaisuudesta, joista ensimmäisessä erittelen pohjoismansin kielellisiä rakenteita, joita kausatiivisuuden ilmaisuun liittyy. Toisessa kokonaisuudessa kuvaan erilaisia kategorioita, joihin merkitykseltään kausatiiviset rakenteet voidaan jakaa niiden valenssin perusteella. Tutkimus asettuu uralilaisen kielentutkimuksen jatkumoon kuvauksena yksittäisestä kielikuntaan kuuluvasta kielestä, mutta tulokulmani kausatiivin määritelmään kumpuaa yleiskielitieteellisestä ja erityisesti kielitypologisesta tutkimusperinteestä. Näkökulma-asettelu tarjoaa sekä uudenlaista tietoa pohjoismansista uralilaisena yksittäiskielenä että mahdollisuuden pohjoismansin aiempaa syvällisempään hyödyntämiseen typologisissa tutkimuksissa.

Tutkielman tavoitteena on ensisijaisesti tuottaa lisää tietoa pohjoismansin verbinmuodostuskeinoista sekä merkityskategorioista, joita nimitän kausatiivisiksi kategorioiksi. Kausatiivilla on tarkoitettu uralilaisen kielentutkimuksen perinteessä pääasiassa tietynlaista verbijohdosten joukkoa (tarkemmin ks. luku 2.3). Tällöin kausatiiviksi nimetyn merkityskategorian ja samoin kutsutun derivationaalisen verbinmuodostuskeinon välinen suhde on teoriassa itsensä selittävä. Kuitenkin jo pohjoismansin kontekstissa huomaa pian, ettei kyseinen määrittely riitä kattamaan kaikkien kausatiivijohdinten käyttöä tai kaikkien kausatiivisten verbien rakennetta, vaan se pikemminkin luo suuntaviivat, joiden kautta voi päästä kiinni kielen tendenssiin. Uralistiikka on perinteisesti ollut kiinnostunut erityisesti sanoista äänteiden ja morfeemien tasolla, ja se heijastuu myös kausatiivi-termin vahvasti morfeemilähtöisessä tulkinnassa. Tulkinta ei ole väärä, sillä uralilaisten kielten keskuudessa kausatiivisuus koodautuu lähtökohteisesti verbimorfologiassa, ja on tosiaan mahdollista osoittaa tiettyjen johdinmorfeemien kantama kausatiivinen merkitys (pohjoismansin tapauksesta tarkemmin luvussa 4.3), mutta kovin kattavaa kuvaa kielen kausatiivisuuteen liittyvistä toiminnoista tai eri verbinmuodostuskeinojen käytöstä ei tällä tulkinnalla saa.

Kattavuusongelman lisäksi terminologinen ohuus heijastuu uralilaisten kielten näkyvyyden luotettavuuteen kieltenvälisessä vertailevissa tutkimuksissa. Kausatiivin typologinen määritelmä perustuu verbin semantiikkaan ja valenssimuutokseen eroten siten paljon perinteisestä uralistisesta määritelmästä. Kielellisten ilmiöiden vertailukelpoisuuden selvittäminen ei tällöin ole yksittäiskieltä taitamattomalle mahdollista. Tästä syystä tutkielmani toinen tärkeä tavoite on saattaa tietoa uralilaisen kielikunnan yksittäiskielestä sellaiseen muotoon, että

sen käytettävyys typologisessa tutkimuksessa kasvaisi. Avaan luvussa 2 tarkemmin kausatiivin määritelmää typologisessa tutkimusperinteessä ja erityisesti viimeaikaisessa tutkimuksessa. Analyysini kausatiivikategorioista rakentuu tämän typologisen määritelmän ympärille, mutta morfologinen määritelmä ja sen pohjalta tehty aiempi tutkimus kulkevat siinä tiiviisti rinnalla.

Pohjoismansissa on eri lähteiden mukaan katsottu esiintyvän kahdesta kuuteen erilaista kausatiivijohdinta (johtimista tarkemmin luvussa 4.3), joiden käytöstä on varsin niukasti aikaisempaa tutkimusta. Aiemmasta tutkimuksesta valtaosa on lisäksi venäjänkielistä, neuvostoaikaista ja heikosti saatavilla, joten olen pyrkinyt analyysini ohessa tuomaan esiin myös tällaisia lähteitä ja suhteuttamaan niitä suomen- ja englanninkieliseen nykytutkimukseen. Toisaalta tukea analyysini metodologian muotoilemiseen olen saanut myös viimeaikaisemmista uralistiikkaa typologisesta näkökulmasta käsittelevistä tutkimuksista ja projekteista, kuten sananmuodostusta käsittelevästä typologisesta teoksesta (ks. Laakso 2015) ja omankin tutkielmani kanssa samaan aikaan edenneestä projektista *The causative alternation in Uralic* (ks. Grünthal ym. 2021). Lisäksi olen tarkastellut erityisesti suomenkielistä tutkimuskäsitteistöä johdonmukaistaakseni fennististä kausatiivi- ja sananmuodostustutkimusta.

Olenneimmat tutkimuskysymykseni ovat: 1) Millaisia verbinmuodostuksen tapoja pohjoismansissa käytetään semanttisen kausatiivin ilmaisemiseksi? 2) Mikä on näiden eri tapojen käyttöalallinen jakauma? 3) Millainen on erilaisten transitiivi- ja kausatiivijohdinten ja -johdinyhdistelmien distribuutio? Analyysini perustuu kausatiivilauseiden rakenteelliseen ja semanttiseen tarkasteluun ja edelleen tämän pohjalta esittämäni kategoriajakoon, joka on pelkistetysti seuraavanlainen: a) transitiivistavat kausatiivit, b) pyyntökausatiivit ja c) välityskausatiivit. Kategoriat rajautuvat ennen kaikkea lauseiden valenssiominaisuuksiin, niiden muutoksen laatuun ja niiden aiheuttamiin uusiin merkityskategorioihin. Kategorioiden sisällä tarkastelen erilaisia mahdollisia verbinmuodostuskeinoja.

Tutkimukseni aineisto koostuu sanakirjoista, erilaisia tekstejä sisältävästä verkkokorpuksesta ja aiemmissa tutkimuksissa annetuista esimerkeistä. Analyysi keskittyy sanatasolle, erityisesti predikaatin muutokseen, mutta koska kausatiivi ilmenee sellaisena ilmiönä kuin sitä tässä tutkimuksessa käsittelen voimakkaasti myös lausetasolla, on turhaa erottaa lauseyhteyksien tarkastelua sananmuodostuskeinojen tarkastelusta. Esitän siis esimerkkinä myös lausekokonaisuuksina, mikäli se vain on mahdollista, ja analyysi kattaa sanatasoisten huomioiden lisäksi myös lauserakenteessa näkyvät ilmiöt. Tämä on erityisen olennaista kolmen toimijan rakenteita sisältävässä välityskausatiivien kategoriassa.

Tutkielma rakentuu siten, että seuraavissa kahdessa luvussa (2–3) esittelen tarkemmin teoreettiset lähtökohdani, aineistoni ja analyysini metodit. Teorialuvussa pureudun

erityisesti yleiskielitieteelliseen kausatiivimääritelmään ja uralilaisen perinteen kielioppinäkemysmyksiin, jotta terminologiset erot ja ristiriidat eri tutkimusperinteiden välillä käyvät mahdollisimman hyvin ilmi. Aineistoluku sekä esittelee aineistoni että havainnollistaa metodiikkaani sen keräämisen taustalla. Lisäksi kuvaan siinä tarkemmin sen tutkimusasetelman ja metodologian, jonka puitteissa analyysini tapahtuu.

Luku 4 muodostaa ensimmäisen analyttisen kokonaisuutensa. Siinä olen koonnut eri lähteistä tietoa pohjoismansin verbinmuodostuksesta ja lauserakenteista. Luku koostuu erityisesti kausatiivijohtimien esittelystä ja niiden käytöstä, mutta myös muista valenssin ja sananmuodostuksen kannalta olennaisista kielen elementeistä. Luvun 4 alussa on edellä mainitun pohjustamiseksi pieni yleiskatsaus pohjoismansin lauseoppiin.

Luvussa 5 esittelen varsinaisen oman analyysini aiemmin mainitsemistani kausatiivien kategorioista, jotka perustuvat valenssimuutoksiin. Kuvailen tarkemmin eri johdinten ja muiden sananmuodostuskeinojen käyttöä kunkin kategorian sisällä ja pohdin rakenteellisia ja semanttisia yhtäläisyyksiä, joita kullakin kategoriolla on. Ensimmäinen kategoria koostuu sananmuodostuskeinoiltaan moninaisimmista verbeistä, kun taas kaksi jälkimmäistä kategoriaa perustuvat tiukemmin tiettyjen johdinten käyttöön.

Viimeisessä luvussa peilaan saamiani tuloksia aiempaan ja muuhun tekeillä olevaan tutkimukseen. Esitän myös joitain tämän tutkimuksen aikana heränneitä jatkokysymyksiä.

2 Teoreettiset lähtökohdat

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat. Lähestyn kausatiivin määritelmää kahdesta suunnasta: kielitypologisesta näkökulmasta ja uralilaisen kielentutkimusperinteen näkökulmasta. Kielitypologinen näkökulma perustuu ennen kaikkea predikaattiverbin valenssiin ja sen muutokseen. Kuvaan tätä aihetta tarkemmin ensimmäisessä alaluvussa. Uralilainen näkökulma taas on morfologialähtöinen, minkä takia tämän luvun jälkimmäinen osa keskittyy erityisesti uralilaisten kielten sananmuodostusta käsittelevän tutkimuksen esittelyyn. Luvun päätteeksi selvitän vielä erikseen, mitä kausatiivilla on tarkoitettu uralilaisten kielten kontekstissa, eli tarkastelen kielikunnan kuvauksille tyypillistä morfologisen kausatiivin kategoriaa.

2.1 KAUSATIIVI, VALENSSI JA TRANSITIIVISUUS TYPOLOGISESTA NÄKÖKULMASTA

Kuten mainitsin johdannossa, typologinen kausatiivimääritelmä kumpuaa semantiikasta ja verbin valenssiominaisuuksista. Lingvistiikassa termillä kausatiivi (engl. *causative*) tarkoitetaan

nykytutkimuksessa tietynlaista lausetason rakennetta. Se kuvaa yhtä kokonaistilannetta, joka koostuu kahdesta tämän kokonaistilanteen sisäisestä osatilanteesta, ja näiden osatilanteiden suhde toisiinsa on kausaalinen (engl. *causal*). Kokonaisuutena rakenne kuvaa tilannetta, jossa joku aiheuttaa tai panee alulle lauseen kuvaaman toiminnan, mutta joku toinen todellisuudessa toteuttaa varsinaisen toimen (esim. Song 2001: 257).

Kausatiivi on tietynlainen rakenne (lauseentasoinen) ja sillä on tietty semantiikka (kausaalinen). Pelkkä kausaalinen semantiikka ei siis riitä rajaamaan kausatiivista rakennetta. Jos verbi on semantiikaltaan kausatiivinen, se määrittyy rakenteen kautta siten, että kausatiivitermiä käytetään silloin, kun kausaalinen suhde osatilanteiden välillä ilmaistaan yhdessä lauseessa. Lauseella tarkoitan rakennetta, jossa on vain yksi predikaatti. Tätä määritelmää havainnollistan seuraavilla suomenkielisillä esimerkeillä Songia (mt.) mukailten.

- (i) Liisa sai kokin syömään ruoantähteet.
- (ii) Kokki söi ruoantähteet, koska Liisa poltti hänen ateriansa pohjaan.

Molemmissa esimerkkivirkeissä kuvataan tilanne, joka koostuu kahdesta osatilanteesta, joilla on keskenään kausaalinen suhde. Kuitenkin vain esimerkkivirke (i) on sellainen, että nämä kaksi osatilannetta sisältyvät yhteen lauseentasoiseen rakenteeseen. Virkkeessä (ii) on kaksi erillistä lausetta kuvaamassa kahta erillistä osatilannetta, joten vaikka osatilanteiden suhde onkin semanttisesti kausaalinen, ei virke vastaa kausatiivisen rakenteen määritelmää. Virkkeen (ii) kaltaisia rakenteita voidaan toki myös käsitellä ryhmänä ja kutsua kausaaliksi rakenteiksi, mutta ne jäävät tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Virkepari (i)–(ii) havainnollistaa hyvin sitä, että uralilaiseen kielikuntaan kuuluvassa suomessakin on typologisen määritelmän valossa kausatiivijohtimellisten verbien lisäksi muitakin kausatiiveiksi lukeutuvia lauserakenteita, kuten infinitiivirakenne saada + MA-infinitiivi (ks. ISK: § 479). ISK:ssa kutsutaankin tässä käsittelemäni typologisen näkökulman mukaista kausatiivimääritelmää semanttiseksi kausatiiviksi.

Kausatiivirakenteen ominaisuuksiin kuuluu myös se, että alullepanevan tahon (engl. *causer*) toiminta on hyvin abstrahoitua, etenkin todellisen toteuttajan (engl. *causee*) toimintaan suhteutettuna. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään termejä *predicate of cause* ja *predicate of effect*, joilla viitataan lauseen predikaatin osiin, joista ensimmäinen merkitsee alullepanevan tahon aiheuttamista ja toinen todellisen toteuttajan toimintaa (Song 2001: 258). Kummassakin edellä esittämissäni esimerkeissä tapahtuman (ruoantähteiden syöminen) todellinen toteuttaja on kokki mutta kokin toteuttaman tapahtuman aiheuttaja on Liisa.

Esimerkissä (ii) ilmenee hyvin konkreettisesti, miksi ja miten Liisa aiheuttaa sen, että kokki syö ruoantähteet, sillä Liisan toiminta ilmaistaan omassa lauseessaan, jolla on oma predikaattiverbinsä. Sen sijaan kausatiiviesimerkissä (i) Liisan toiminta on koodattu apuverbiin *saada*, joka ei ilmaise mitään muuta kuin sen, että Liisa on jotenkin saanut aikaan kokin konkreettisen teon, ruoantähteiden syömisen.

Terminologia predikaatin ympärillä eroaa suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa hieman englanninkielisestä. Suomenkielistä perinnettä mukaillen viitataan tässä tutkimuksessa predikaatti-termillä koko siihen verbirakenteeseen, mikä kausatiivilauseessakin on, mutta jaan tällaiset predikaatit syy- (predicate of cause) ja seurausosiin (predicate of effect) silloin, kun se on analyysin kannalta tarpeellista.

Vaikka alullepanevan tahon toiminta on kausatiivirakenteessa semanttisesti abstrahoidumpaa, on se syntaktisesti eli lauserakenteessa ensisijaisempaa. Toiminnan alullepanija on lauseen subjekti, ja predikaatin syyosa on aina ns. taipuva osa verbiä. Esimerkissä (i) tämä on helppoa todeta, kun kausatiivipredikaatti muodostuu kahdesta leksikaalisesta verbistä: syyosa *saada* taipuu, kun taas seurausosa *syödä* on infinitiivimuotoinen. Näin on kuitenkin myös johdettujen kausatiiviverbien kohdalla, kuten seuraavan suomenkielisen esimerkkivirkkeen avulla havainnoin.

(iii) Liisa syötti ruoantähteet kokille.

Esimerkissä (iii) kausatiivipredikaatti on johdettu verbi *syöttää*. Tällöin predikaatin syyosa on kausatiivijohdin *-tt* taivutuksineen, ja seurausosa on verbivartalo *syö-*. Seurausosan voi siis katsoa kantavan vain leksikaalista merkitystä itsenäisesti taipuvan ja abstraktia merkitystä kantavan kausatiiviverbirakenteen sisällä. Alullepaneva Liisa on tämänkin kausatiivilauseen subjekti, ja Liisan alullepaneman toiminnan konkreettinen merkitys (syöminen) koodataan abstraktiona verbin derivaatiossa ja taivutuksessa leksikaaliseen vartaloon *syö-*.

Kausatiivirakenne häivyttää siis semanttisesti alullepanijan toiminnan suhteessa toteutuneeseen toimintaan mutta nostaa alullepanijan ja alullepanemisen syntaktisesti ensisijaiseen asemaan niin, että koko syy–seuraus-suhde ilmenee predikaatin kautta ja yhdessä lauseessa.

Kausatiivirakenteen ominaisuus nostaa alullepaneva toimija ensisijaiseen asemaan aiheuttaa osaltaan toisenkin syntaktisen muutoksen. Nostaessaan alullepanevan toimijan lauseen subjektiksi kausatiivirakenne kohottaa samalla predikaattiverbin valenssia eli

paikkaisuutta. Kausatiivilauseessa verbillä on siis enemmän täydennyspaikkoja kuin sen vastinparilla ei-kausatiivisessa lauseessa. Havainnollistan tätä tutuilla esimerkeillä.

- (i) Liisa sai kokin syömään ruoantähteet.
- (iii) Liisa syötti ruoantähteet kokille.
- (iv) Kokki söi ruoantähteet.

Esimerkit (i) ja (iii) ovat molemmat kausatiivisia, (iv) puolestaan ei ole. Lauseessa (iv) predikaatilla on vain subjekti- ja objektitäydennykset. Mikäli tämän ei-kausatiivisen rakenteen haluaisi sisältävän informaation Liisasta, joka sai kokin syömään tähteet, olisi se mahdollista ainostaan sivulauseen tai adpositiolausekkeen avulla (esim. *Liisan takia*). Kumpikaan ei ole valenssin kannalta pakollinen täydennys. Rakenteen kausatiivistaminen, eli tässä *syödä*-verbin operoiminen niin, että siihen koodataan abstraktisti toiminnalle eri aiheuttaja kuin sen toteuttaja, sen sijaan avaa lauseeseen uusia nominaalitäydennyspaikkoja. Alullepanija Liisa nousee kokin tilalle subjektin asemaan, mutta toiminnan toteuttaja kokki ei putoa täydennyksistä pois, vaan ottaa infiniittisen objektilausekkeen subjektin (esimerkissä i) tai adverbiaalitäydennyksen aseman (esimerkissä iii).

Vielä selkeämmin valenssin kohoaminen näkyy sellaisten verbien kohdalla, joiden ei-kausatiivinen merkitys on intransitiivinen, koska tällöin kausatiivistaminen nostaa ydintäydennysten määrää yhdestä kahteen.

- (v) Minä suutuin.
- (vi) Sinä sait minut suuttumaan.
- (vii) Sinä suututit minut.

Näistä esimerkeistä (v) on intransitiivinen ja ei-kausatiivinen. Esimerkeissä (vi) ja (vii) predikaatti on kausatiivistettu kahdella erilaisella tavalla, mutta molempien lopputuloksena on se, että lause on muuttunut kausatiivistamisen myötä transitiiviseksi. Intransitiivilauseen subjekti minä on siirtynyt transitiivilauseen objektiksi, ja transitiivilauseen subjektiksi on noussut toiminnan alullepanija sinä.

Typologisessa tutkimusperinteessä näistä erivalenssisten lauseiden erilaisista rooleista on tapana käyttää nimityksiä agentti (intransitiivilauseen subjekti, A), subjekti (transitiivilauseen subjekti, S) ja objekti (transitiivilauseen objekti, O). Oman tutkimusasetelmani ja yksittäiskielispesifin aiheen takia nämä nimitykset eivät ole analyysissäni merkittävässä asemassa, mutta käytän niitä apuna kausatiivin määrittelyn viimeistelyssä. Lauseen valenssi on

predikaattiverbin ominaisuus, joka kuvaa tietyn verbin vaatimia pakollisia täydennyksiä eli argumentteja. Kun valenssi muuttuu, muuttuu pakollisten täydennysten määrä. Kausatiivinen valenssimuutos koskee toiminnaltaan aktiivisen täydennyksen lisäämistä lauseen agenttiargumentissa (A) (esim. *nauraa – naurattaa jotakuta*). Sellaiset valenssimuutokset, jotka koskevat objektiargumentin (O) poistoa tai lisäämistä (kuten *nauraa – nauraa jollekin, pilkata jotakuta*), eivät ole kausatiivisia eivätkä siksi kuulu tutkimukseni alaan.

Vaikka nostan tutkielmassani voimakkaasti esiin kausatiivimääritelmän semanttisen ulottuvuuden tuodakseni erilaiset verbinmuodostuskeinot lähemmäs analyysini keskiötä, on tarpeen huomioida, että morfologialähtöisyys on ollut typologisenkin kausatiivitutkimuksen kehityksen taustalla (ks. esim. Song 2001: 259–260). Tässä kehityksessä on olennaista huomata, että morfeemirakenteeltaan tiettyyn typologiseen pääryhmään (isoloiva, agglutinoiva tai synteettinen) kuuluvien kielten ajatellaan tuottavan kausatiiveja ensisijaisesti pääryhmänsä yleistä metodia vastaavalla tavalla (leksikaalisesti, morfologisesti tai syntaktisesti). Vaikka jako ei olekaan ehdoton, muodostaa se silti vahvat suuntaviivat kausatiivitutkimukselle. Uralilaisten kielten katsotaan kuuluvan agglutinoivaan ryhmään, joten niiden odotuksenmukainen kausatiivistamisen tapa on derivaatiomorfologinen. Lisäksi morfologisten derivaatioprosessien suunta on valenssissa ylöspäin. Kausatiivinen predikaatti on kielen tendenssin mukaisesti tunnusmerkitympi kuin ei-kausatiivinen.

Morfologisten kausatiivien typologisesta tutkimuksesta nousee esiin pohjoismansin ja tämän tutkimuksen kannalta kiinnostava toisen kausatiivin (engl. *second causative*) käsite, jota käsittelee esimerkiksi Kulikov artikkelissaan *The "second causative"* (Kulikov 1993). Toisella kausatiivilla viitataan sellaisiin johdoksiin, jotka muodostuvat morfologisesti ja semanttisesti kausatiivisen verbin uudelleen kausatiivisesti johtamalla. Tällä uudella johdoksella on edelleen kausatiivinen mutta aiemmasta johdoksesta eroava merkitys. Tällaisia toisia kausatiiveja voivat olla merkitykseltään kausatiiviset johdokset, jolloin ne johdetaan ensimmäisestä kausatiivista. Ensimmäinen kausatiivi on johdoksena usein merkitykseltään pikemminkin transitiivinen kuin kausatiivinen. Toinen kausatiivi voi olla myös merkitykseltään esimerkiksi kuratiivinen, jolloin se on todennäköisemmin johdettu merkitykseltään kausatiivisesta verbi-johdoksesta. Olennaisinta on se, että toisen kausatiivin kategoria on kielessä olemassa vain, jos ensimmäisenkin kausatiivin kategoria on (mts. 121–122).

Yksi tutkimuskysymyksistäni käsittelee ennen kaikkea eri johdinten ja johdinyhdistelmien käyttöä ja distribuutiota. Nimenomaan pohjoismansia on käsitelty Kulikovin artikkelissa (1993) yhtenä esimerkkinä kielestä, jossa toisen kausatiivin kategoria toteutuu. Tämä tarjoaa osaltaan mahdollisuuden sitoa pohjoismansin erilaiset kausatiivien kategoriat entistä

monipuolisemmin typologiseen tutkimukseen. Käsittelen kausatiivijohdinyhdistelmiä suhteessa toisen kausatiivin käsitteeseen luvussa 5.3.

2.2 URALILAISTEN KIELTEN SANANMUODOSTUKSESTA

Yleiskielitieteellisen käsityksen mukaan kausatiivi on semanttinen ilmiö, joka ilmenee rakenteellisella tasolla lauseen predikaatissa. Huolimatta siitä, että predikaatti voi koostua useammasta omaksi sanakseen laskettavasta elementistä (kuten suomen kausatiivilauseessa *Liisa sai kokin syömään ruoantähteet*), on predikaatin muutoksessa kuitenkin kyse sananmuodostuksellisista operaatioista. Vaikka sanan määrittely saattaa olla monimutkaista, teen sen tässä yksinkertaisuuden vuoksi predikaattiverbin kategoriasta käsin. Sananmuodostusta, jonka lopputuloksena on verbien luokkaan kuuluva sana, kutsutaan verbinmuodostukseksi, ja juuri tähän liittyviä keinoja tutkimukseni käsittelee.

Seuraavaksi esittelen sellaista sananmuodostukseen liittyvää käsitteistöä, joka liittyy pohjoismansin kausatiivirakenteiden kuvaamiseen. Näkökulmani sananmuodostuksen teoriaan painottuu uralilaisten kielten kontekstiin, sillä ilmiöt ovat kielikunnan kesken samankaltaisia ja niin ollen jo aiemmin nimetty. Lisäksi kielikunnan sisäiset typologiset ominaisuudet selittävät aiemman morfologiaalähtöisen kausatiivimääritelmän muotoutumista. Suomenkielisiä termejä tutkimustani varten valitessani olen hyödyntänyt mahdollisuuksien mukaan fennistikassa käytettävää terminologiaa, koska suomessa on pohjoismansia vastaavia kielen kategorioita ja laajempaa tutkimusta aiheesta on tehty runsaasti. Termien valitsemisessa olen käyttänyt apunani teoksia *Iso suomen kielioppi (ISK)* ja *Suomen sanojen rakenne* (Koivisto 2013).

Uralilaisen sananmuodostuksen tarkasteluun liittyy muutaman typologisen ominaisuuden oletaminen. Tällaisia ovat muun muassa agglutinoivuus, suffiksihakuisuus ja vahva taipumus derivoida sekä nomineja että verbejä (sananmuodostuksen näkökulmasta ks. Laakso 2015). Kun ottaa huomioon, että kausatiivisuus on ennen kaikkea lauseen predikaatin eli verbi-luokkaisen sanan ominaisuus, on helppoa hahmottaa, miksi sitä pohjoismansin kaltaisessa agglutinoivassa kielessä on katsottu ja katsotaan edelleen koodattavan ensisijaisesti suffiksaalilla verbiderivaatiolla, vaikka muitakin keinoja uuden sanan muodostamiseksi on.

Sananmuodostuksessa on lähtökohtaisesti kyse sanaston kartuttamisesta eli prosessista, jonka tuloksena kielessä on uusia merkityksiä kantavia lekseemejä. Prosessi alkaa aina lekseemistä ja päättyy uuteen lekseemiin. Alkulekseemi eli lähtösana voi olla pienimmillään yksimorfeeminen perussana; loppulekseemi eli tulossana sisältää käytännössä aina vähintään kaksi morfeemia, eli se on rakenteellisesti kompleksinen. Uralilaisessa kontekstissa tärkeimmät

sananmuodostuskeinot ovat johtaminen (lekseemi + johdin = uusi lekseemi) ja yhdistäminen (lekseemi + lekseemi = uusi lekseemi), joista johtaminen on erityisen merkittävä keino juuri verbinmuodostuksen osalta. Kun toisaalta verbinmuodostusta tarkastelee kausatiivin näkökulmasta, voi kausatiivin funktiota merkitä myös leksikaalisella muutoksella. Tällöin ei varsinaisesti ole kysymys uuden lekseemin muodostamisesta vaan pikemminkin jonkin lekseemin valitsemisesta tiettyä funktiota varten.

Johdettaessa lähtösanaan lisätään johdinmorfeemi, jolloin tuloksena on uusi lekseemi: johdos. Johdoksessa on kaksi hyvin eritasoista elementtiä: leksikaalisen lähtösanan vartalo ja siihen lisättävä ei-leksikaalinen johdinaines. Johdettava vartalo voi koostua yhdestä tai useista morfeemeista ja olla aiemmin johdettu. Johdinaines taas on ei-leksikaalinen sidonnainen morfeemi; se ei voi yksin muodostaa lekseemiä. Vartalokin voi vähäisimmillään koostua morfeemista, joka ei muodosta lekseemiä ilman johdinta, mutta tällöinkin se kantaa kaikista huolimatta jonkinlaista leksikaalista merkitystä, jota johdin ei koskaan sisällä. Sellaista vartalomorfeemia, josta ei ole erotettavissa mitään toista morfeemia kutsun sanakannaksi. Pohjoismansissa on joitain tällaisia leksikaalisia morfeemeita, jotka eivät pysty muodostamaan minkään sanaluokan sanaa ilman jonkinlaista sananmuodostusprosessia.

Yhdistämisessä on kyse kahden leksikaalisen morfeemin yhdistämisestä, jotta saadaan tulossanaksi uusi lekseemi, jolla on uusi oma merkitys. Pohjoismansissa on melko vähän varsinaisia ortografisia yhdyssanoja, mutta lekseemien niputtaminen uusien merkitysten luomiseksi on yleistä esimerkiksi partisiippien avulla (esim. *paŋx tene xum* kirj. 'sieniä syövä mies' eli 'shamaani'). Myös verbinmuodostuksessa käytetään metodina yhdistämistä, vaikka se onkin johtamista harvinaisempi keino (Rombandeeva 2017: 279). Tällaiset yhdysverbit kirjoitetaan ortografisesti erikseen (esim. *witn śaltuŋkwe* 'veteen painua' eli 'hukkua, upota'), ja ne koostuvat verbilekseemin lisäksi nominilekseemistä. Nominiosa voi olla taipumattomassa tai taipuneessa muodossa.

2.3 KAUSATIIVIEN KUVAUS URALILAISESSA TUTKIMUSPERINTEESSÄ

Tutkimukseni teoreettisen taustoituksen päätteeksi käsittelen vielä tarkemmin sitä, miten uralistiikassa on käsitelty kausatiivia. Käytännössä aiempi kausatiivitutkimus uralilaisten kielten parissa jakautuu a) pienemmistä kielistä esitettyihin johdinlistoihin ja johdinten historian tutkimukseen, b) laajempiin analyysihin suurempien kielten, kuten suomen, kausatiivien käytöstä sekä c) viimeaikaisiin typologisiin katsauksiin kielikunnan kausatiivimalleista.

Kuten tutkimusasetelmani esittelyssä on jo käynyt ilmi, on kausatiivikuvaus pienempien uralilaisten kielten kohdalla varsin laihaa. Kausatiivi on terminä läsnä useiden uralilaisten kielioppien kuvauksissa, mutta sen tarkastelu rajoittuu niiden johdinten listaukseen, joilla on jollain lailla kausatiivinen merkitys (esim. mansista Kálmán 1956: 47). Toisaalta uralistiikassa on vahva perinne tutkia kielihistoriaa, minkä takia kausatiivijohtimia on tarkasteltu historiallisesta näkökulmasta, jossa ne ovat toimineet apuvälineenä uralilaisen verbiderivaation rekonstruoinnissa (ks. esim. Janhunen 1982).

Osalla uralilaisista kielistä, kuten virallisilla valtiokiellillä suomi, viro ja unkari, on vakaampi asema maailman kielten joukossa. Näistä kielistä (ja näillä kielillä) on niin ollen paljon laaja-alaisempaa kielitieteellistä tutkimusta, mikä tarkoittaa myös kausatiivien kohdalla johdinlistoja monipuolisempaa tarkastelua. Kuten mainitsin aiemmin, esimerkiksi *Iso suomen kielioppi* ottaa kantaa siihen, että kausatiivisuutta voi käsitellä myös semanttisena ominaisuutena, jolloin erilaisten kausatiivisten rakenteiden kirjo laajenee (ISK § 463). Tämä tutkimus pohjoismansin kausatiiveista perustuu samalle ajatukselle mutta vähemmän tutkitun kielen yhteydessä.

Aivan viime aikoina uralilaisen tutkimuksen huomio on kääntynyt myös typologiseen suuntaan, ja omakin tutkimukseni asettuu samaisen uudenlaisen tulokulman jatkeeksi. Merkittävässä asemassa asetelmassa on Helsingin yliopistossa toteutettu projekti *Grammatical characters on computational phylogeny: The causative alternation in Uralic (= Uralic Causative)*, jossa tarkasteltiin edellä kuvailemiani erilaisia kausatiivirakenteita typologisesta näkökulmasta uralilaisten kielten laajuudelta. Projektissa käytettiin vastaavia metodeita aineiston keräämiseen ja tarkasteluun, joita olen itse soveltanut pohjoismansin kausatiivikategorioiden analyysiin tässä tutkimuksessa, joten yksittäiskielestä tekemäni huomiot täydentävät luontevasti yleiskielikuntaista esitystä. Projektin tuloksista voi lukea tutkielmani julkistamisen aikoihin ilmestyvästä artikkelista *Basic causative patterns in Uralic: Retention and renewal in grammar and lexicon* (Grünthal yms. 2021).

3 Aineisto ja metodiikka

Tässä luvussa esittelen aineistoni ja sen kokoamiseen soveltamani menetelmät. Aineiston kerääminen ja käyttötavat sulautuvat suurelta osin tutkimuksen analyysiosuuksissa käyttämäni metodiikkaan, joten kuvaan luvun lopussa vielä tarkemmin metodiikkaani sekä sen suhdetta aineistoon.

3.1 AINEISTON KUVAUS

Tutkimukseni aineisto koostuu pohjoismansinkielisistä verbeistä ja niitä edustavista lause-esimerkeistä. Yksittäiset verbit ovat käytännössä sanakirja-artikkeleita ja pääsääntöisesti peräisin joko Rombandeevan ja Kuzakovan sanakirjasta (Rombandeeva ja Kuzakova 1982) tai Ob-Ugric Database -projektin (= OUIDB) korpuspohjaisesta verkkosanakirjasta (OUIDB: Corpus-based Dictionary). Näiden lisäksi joitkin verbit ovat peräisin Rombandeevan kieliopista (Rombandeeva 2017) ja kausatiivijohdoksia käsittelevästä artikkelista (Rombandeeva 1962). Lauseesimerkit ovat peräisin OUIDB:n annotoidusta tekstikorpuksista ja Rombandeevan kausatiiviarikkelista (mt.).

Aineisto rakentuu sille periaatteelle, että tietyn verbin semantiikkaan kuuluu sen kuvaaman varsinaisen toiminnan lisäksi myös tieto toiminnan kausatiivisuudesta. Aineistossa mukana olevat verbit ovat siis merkitykseltään joko kausatiivisia tai ei-kausatiivisia, ja jokaiselle aineistossa mukana olevalle kausatiiviselle verbille on olemassa ei-kausatiivinen vastinpari ja päinvastoin. Tällaisen semanttisille vastinpareille perustuvan aineiston avulla on mahdollista tarkastella niin rakenteellisten erojen kirjoa kuin eri rakenteiden (esim. tietyn johtimen) kantamaa semantiikkaa.

Tutkimuksen tavoite on kausatiivijohdosten ohella löytää ja tarkastella myös muita semanttisesti kausatiiviksi määriteltäviä predikaatteja. Tällöin tietyn johtimen kaltaiseen rakenneseikkaan perustuvat haut voivat muodostaa vain osan aineistosta. Suurin osa aineistostani perustuu semanttisiin hakuihin korpuksista ja sanakirjoista. Aineiston verbit on valittu typologisessa valenssitutkimuksessa ja Uralic Causative -projektissakin käytettyä verbilistaa hyödyntäen. Alkuperäinen lista on peräisin Nicholsin, Petersonin ja Barnesin artikkelista *Transitivizing and detransitivizing languages* (2004), jossa tarkastellaan transitiivisuusmuutosten suuntaa kausatiivisten verbien avulla. Lista sisältää 18 verbimerkitysparia, joista toinen on semantiikaltaan ei-kausatiivinen ja toinen kausatiivinen. Lista soveltuu tämän tutkimuksen aineiston pohjaksi hyvin, sillä se sisältää valmiiksi mietityn ja testatun valikoiman tarvittavanlaisia verbimerkityksiä. Näin aineisto rajautuu perustellusti ja tutkimus linkittyy toivomallani tavalla myös typologiseen tutkimusperinteeseen.

Alkuperäinen verbilista (ks. Nichols ym. 2004: 156) suomennoksineen on seuraavanlainen.

- (1) 'laugh' – 'make laugh, amuse, strike as funny' ['nauraa' – 'naurattaa, saada nauramaan']
- (2) 'die' – 'kill' ['kuolla' – 'tappaa']
- (3) 'sit' – 'seat, have sit, make sit' ['istua' – 'istuttaa (alas/paikoilleen)']
- (4) 'eat' – 'feed, give food' ['syödä' – 'syöttää, ruokkia']
- (5) 'learn, know' – 'teach' ['oppia, tietää' – 'opettaa']
- (6) 'see' – 'show' ['nähdä' – 'näyttää']
- (7) 'be/become angry' – 'anger, make angry' ['olla suuttunut, suuttua' – 'suututtaa']
- (8) 'fear, be afraid' – 'frighten, scare' ['pelätä, olla peloissaan, pelästyä' – 'pelästyttää']
- (9) 'hid, go into hiding' – 'hide, conceal, put into hiding' ['olla piilossa, piiloutua' – 'piilottaa']
- (10) '(come to) boil' – '(bring to) boil' ['(alkaa) kiehua' – 'keittää, kiehuttaa']
- (11) 'burn, catch fire' – 'burn, set fire' ['syttyä, palaa' – 'syttyttää palamaan, poltaa']
- (12) 'break' – 'break' ['hajota, mennä rikki' – 'hajottaa, rikkoa']
- (13) 'open' – 'open' ['aueta' – 'avata']
- (14) 'dry' – 'make dry' ['kuivua' – 'kuivattaa']
- (15) 'be/become straight' – 'straighten, make straight' ['olla suora, suoristua' – 'suoristaa']
- (16) 'hang' – 'hang (up)' ['roikkua, riippua' – 'ripustaa']
- (17) 'turn over' – 'turn over' ['kääntyä (ympäri)' – 'kääntää (ympäri)']
- (18) 'fall' – 'drop, let fall' ['pudota' – 'pudottaa']

Verbipareissa 1–9 ei-kausatiiviverbin subjekti ja kausatiiviverbin objekti (nk. toiminnan toteuttaja, ks. luku 2) on tarkoitteeltaan elollinen. Vastinparien välillä on eroa siinä, kuinka aktiivista ja tahdonalaista tämän tarkoitteen toiminta on. Verbipareissa 10–18 vastaava tarkoite on eloton, ja ero vastinparien välillä on tarkoitteen toiminnan itsenäisyydessä (mts. 155–156).

Pohjoismansinkieliset aineistoverbit olen hakenut listan venäjänkielisten käännösten avulla, sillä pääasiallisena sanakirjalähteenä käyttämäni Rombandeevan ja Kuzakovan sanakirjan (1982) kohdekieli on venäjä. Lisäksi venäjänkielisten käännösten huomioiminen tuo usein eri verbimuotojen tarkemmasta semantiikasta sellaista lisäinformaatiota, jollaista olisi muutoin vaikea saada tutkimuksessa, jossa ei ole mukana natiivi-informantteja. OUIDB:n korpussanakirjasta olen voinut tehdä joitain tarkentavia hakuja myös englanninkielisillä hakusanoilla, vaikka korpuksen englanninkielinen kääntäminen onkin vain osittaista.

Pohjoismansinkieliset esimerkit on tässä tutkielmassa selkeyden ja yhdenmukaisuuden maksimoimiseksi transkriboitu suomalais-ugrilaiseen tarkekirjoitukseen perustuvaan kirjoitusasuun alkuperäisestä esitystavasta riippumatta. Rombandeevan ja Kuzakovan sanakirjan tapauksessa alkuperäinen esitystapa on pohjoismansin kyrillinen ortografia ja OUIDB:n korpussanakirjassa esitystapa pohjautuu kansainväliseen foneettiseen kirjaimistoon. Taulukko kirjoitusjärjestelmien välisistä muunnoksista on tutkielmassa liitteenä (liite 1).

Laatimani pohjoismansinkielinen verbilista suomennoksineen on seuraavanlainen.

- (1) mowalaŋkwe, mowiŋtaŋkwe – ø [’nauraa’ – ’ø’]
- (2) pāγ-/sorumn patuŋkwe, xottal’ saltuŋkwe, xōluŋkwe, usuŋkwe, porsuŋkwe – (jol-/sama) aluŋkwe [’kuolla’ – ’tappaa’]
- (3) ūnlūŋkwe, ūntuŋkwe – ūnttuŋkwe [’istua’ – ’panna istumaan’]
- (4) tēnkwe – tittuŋkwe [’syödä’ – ’ruokkia’]
- (5) xāsuŋkwe; xaništaxtuŋkwe – xaništaŋkwe [’tietää’; ’oppia’ – ’opettaa’]
- (6) sunsuŋkwe – susseltaŋkwe, sunstaŋkwe [’nähdä’ – ’näyttää, osoittaa’]
- (7) kantluŋkwe, sayluŋkwe; kantmajaŋkwe, sayuŋkwe – kantlaltaŋkwe, kantmaltuŋkwe [’olla vihainen’; ’suuttua’ – ’suututtaa, ärsyttää’]
- (8) piluŋkwe; (xot-)roxtuŋkwe, roxtəyluŋkwe – pilatāluŋkwe; roxtuptaŋkwe [’olla peloissaan, pelätä’; ’pelästyä, säikkyä’ – ’pelästyttää, pelotella’; ’pelästyttää, säikytellä’]
- (9) (xot-)tūjtaxtuŋkwe – (xot-)tūjtuŋkwe [’piiloutua, piileskellä’ – ’piilottaa’]
- (10) pājaltuŋkwe; pājtaxtuŋkwe – pājtuŋkwe, pājaltaptuŋkwe [’alkaa kiehua’; ’kiehua, keittyä’ – ’keittää’]
- (11) pēlajaŋkwe, (nōx-)pēlamlaŋkwe; naj tēŋkwe – nōx-pēlamtaŋkwe, pēlamtäləyluŋkwe; kotaruŋkwe, nājn tittuŋkwe [’syttyä tuleen’; ’palaa’ – ’syttyttää (palamaan)’; ’polttaa’]
- (12) (xot-)sakwalaŋkwe, (xot-)sakwaläləyluŋkwe – (puliγ-/rāvəγ-)sakwataŋkwe, (xot-)sakwatäləyluŋkwe, (puliγ-/xot-)sakwatāntuŋkwe, sajuvataŋkwe [’hajota, särkyä’ – ’rikkoa, hajottaa’]
- (13) (pāləγ-)pūsxatuŋkwe – (pāləγ-)pūnsuŋkwe, pūnsəyläləyluŋkwe [’aueta’ – ’avata’]
- (14) (tuw-/xot-)tōsuŋkwe, tuw-/xot-tōsantaŋkwe – (tuw-)tōslaŋkwe [’olla kuivumassa, kuivua’ – ’kuivata, kuivattaa’]
- (15) sastuməγ jēm̄tuŋkwe – sastumtaŋkwe [’oikaista itsensä, oieta’ – ’oikaista, suoristaa’]
- (16) taymaxtuŋkwe, xanuŋkwe, xanaślaŋkwe – (kon-/nōx-)tayataŋkwe, tayatäləyluŋkwe [’riippua, roikkua, olla tarrautuneena’ – ’riipustaa, nostaa roikkumaan’]
- (17) jōŋxuŋkwe, jōŋxamlaŋkwe, joxsuŋkwe; pāləγ-tāramlaŋkwe – jōxtuŋkwe, jōŋxamlaptuŋkwe, jōŋxatāluŋkwe; pāləγ-tāramtaŋkwe [’kääntyä, pyörittää’; ’kiertyä (auki)’ – ’kääntää, pyörittää’; ’kiertää (auki)’]
- (18) (jol-)patuŋkwe, (jol-)patəyläləyluŋkwe, (jol-)raγataŋkwe, (jol-)rāwpuŋkwe – (jol-)patuŋkwe, pattəyläləyluŋkwe

Sekä alkuperäiseen verbilistaan että tekemääni pohjoismansinkieliseen listaan liittyy jonkin verran lisähuomioita ja tarkennuksia, jotka on tarvittaessa huomioitu analyysissä.

Mikäli yksittäisten verbien kohdalla on analyttisistä syistä tarpeen tuoda esiin niiden esiintyvyys tietyissä lähteissä, olen käyttänyt lyhenteitä RK (Rombandeeva ja Kuzakova 1982), OUIDB (OUIDB:n korpussanakirja), R17 (Rombandeeva 2017) ja R62 (Rombandeeva 1962). Lause-esimerkkien alkuperä on aina merkitty niiden yhteyteen niin, että viitteessä on ensin lähdeosa, sitten tarkempi sijainti. Esimerkiksi: [OD_NM/1229:92] = Ob-Ugric Databasen tekstikorpuksen pohjoismansinkielinen teksti numero 1229 rivi 92 ja [RO_1962:238] = Rombandeeva 1962 sivu 238. Jos viitetieto puuttuu, on esimerkki itse muodostettu havainnollistukseksi.

OUIDB:n esimerkit ovat peräisin erilaisista teksteistä, joista korpus on koottu. Kunkin tekstin kuvaus on näkyvillä projektin verkkosivuilla, mutta olen myös kommentoinut

esimerkin tekstilajia analyysissäni, mikäli se vaikuttaa kyseisen esimerkin tulkintaan. Suurin osa aineistooni valikoituneista OUIDB:n teksteistä kuuluu kansantarinoiden genreen. Rombandeevan esimerkit ovat äidinkielen pohjoismansinpuhujan tieteellisiä julkaisuja varten laatimia lauseita, eli vaikka ne ovat tarkoitushakuisemmin valikoituja, voi niiden esittäjää pitää kuitenkin luotettavana. Esimerkkilauseita valitessani olen suosinut aktiivin indikaatiivissa olevia predikaatteja, jotta analyysini rajaus pysyisi selkeänä.

3.2 ANALYYSIN LÄHTÖKOHDAT

Analyysini konkreettisimpana lähtökohtana on eritellä ne kielelliset rakenteet, jotka nousevat esiin pohjoismansinkielisessä verbilistassa olevien vastinparien eroja tarkastellessa, ja muodostaa verbiryhmiä sen perusteella, mitä verbinmuodostuksen keinoja käytetään ei-kausatiivisen ja kausatiivisen merkityksen erottamiseksi. Kiinnitän myös alustavasti huomiota siihen, millaisia semanttisia ominaisuuksia kunkin ryhmän verbeillä on. Tämän kokoisella aineistolla kausatiivisen sananmuodostuskeinon ja verbisemantiikan välistä korrelaatiota ei voi vielä todistaa, joten vertailun tarkoituksena on pikemminkin herättää jatkotutkimuksellisia ajatuksia.

Toinen ja teoreettisempi näkökulma analyysissäni on erilaisten kausatiiveiksi määriteltävien rakenteiden kategorisointi, minkä konkreettinen verbinmuodostuksellinen analyysi mahdollistaa. Sen jaon perustan kuitenkin ennen kaikkea valenssiin ja argumenttirakenteen muutokseen. Jos kausatiivistaminen nostaa verbin valenssia, hahmottuu pohjoismansin tapauksessa useita samalle jatkumolle asettuvia valenssimuutoksen tasoja, joilla on omat semanttiset funktionsa kielellisessä ilmaisussa. Ensimmäinen valenssimuutoksen taso on yksipaikkaisesta kaksipaikkaiseen eli käytännössä yleensä intransitiivisesta verbistä transitiiviseen tapahtuva muutos. Toinen taso on muutos kaksipaikkaisesta kolmipaikkaiseen (pyyntökausatiivi) ja kolmas taso muutos kolmipaikkaisesta nelipaikkaiseen (välityskausatiivi).

Analyysini tueksi esittelen seuraavassa luvussa lyhyesti pohjoismansin kausatiivisten rakenteiden kannalta oleelliset kielioppi-ilmiöt – peruslauserakenteen, sananmuodostusperiaatteet sekä erilaiset johtimet ja etuliitteet – jotta oleellisista ilmiöistä ja kielenainesten toiminnasta muotoutuu selkeä käsitys lukua 5 varten, jossa puran aineistoani näiden tietojen valossa. Erityisesti erilaisten johtosuhteiden analysoiminen vaatii hyvän pohjaymmärryksen kielen morfosyntaksista. Tavoitteenani on rakenneanalyysissä seurata sananmuodostusprosesseja mahdollisimman pitkälle taaksepäin selvittääkseni erityisesti kausatiivijohdinten toimintamekaniikkaa. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien käsittelemieni verbien kohdalla olen pyrkinyt

löytämään pienimmän mahdollisen omaa merkitystään kantavan sanakannan perustuen sanakirja-artikkeleihin ja korpusesiintymiin.

Sananmuodostuksen näkökulmasta pelkästään yksittäisten verbiparien ja niiden koostumuksen analysointi tuottaa paljon informaatiota kausatiivisten rakenteiden merkitsemisen keinoista, joten rakenneanalyysi pohjautuu aineistokuvauksessa esitellyn verbilistan tarkasteluun. Lause-esimerkit tuovat kuitenkin tutkimukseen arvokasta lisätietoa verbien semantiikasta, valenssista ja käytännön esiintyvyydestä. Jotkin verbit esimerkiksi mainitaan vain yhdessä sanakirjalähteessä, jolloin mahdolliset lause-esimerkit tukevat niiden merkityksen analyysia. Joidenkin verbien kohdalla taas sanakirjakäännökset eivät anna välttämättä kattavaa kuvaa niiden semantiikasta, jolloin lauseyhteys voi auttaa havaitsemaan käyttöeroja johonkin rinnakkaiseen verbimuotoon nähden tai osoittaa jonkin muodon muita yleisemmäksi.

4 Mansin lauserakenteet ja sananmuodostus kausatiivisuuden näkökulmasta

Tässä luvussa kuvaan ensin lyhyesti pohjoismansin lauseoppiin liittyviä seikkoja. Esittelen lauserakenteita ja morfosyntaksia niiltä osin kuin on kausatiivisten rakenteiden kannalta oleellista. Yleislauseopillisen esityksen kokoamisessa olen käyttänyt oman tietämykseni tukena erilaisia pohjoismansin kielioppia käsitteleviä oppimateriaaleja (ks. Virtanen ym. 2021, Kálmán 1965).

Tämän jälkeen esitän ne vähimmäismuutokset, jotka lauserakenteessa tapahtuu, kun ei-kausatiivisen lauseen predikaatti kausatiivistetaan. Käsittelem myös pohjoismansin erilaiset kausatiivijohtimet ja esittelen kokoamani kuvauksen niiden käytöstä. Luvun lopuksi käyn läpi vielä muita aineistoni kausatiivirakenteissa esiintyviä kielenaineiksia ja -prosesseja.

4.1 MANSIN LAUSERAKENTEISTA

Typologiselta profiililtaan mansi on muiden uralilaisten kielten tapaan agglutinoiva nominatiivi–akkusatiivi-kieli, eli erilaisten kielellisten funktioiden merkitseminen tapahtuu ensisijaisesti sanoja taivuttamalla ja johtamalla. Mansin verbimorfologia on erityisen runsas ja elinvoimainen, joten merkitseminen painottuu lauseessa usein nimenomaan verbin taivutukseen ja derivointiin. Transitivisilla verbeillä on kaksi konjugaatioparadigmaa, ja suurin osa lauseen temporaalisesta, aspektuaalisesta, modaalista yms. informaatiosta on mahdollista derivoida verbiin.

Perussanajärjestys on SOV, mutta vaihtelu on tietyin rajoituksin mahdollista ja aiheuttaa usein jonkinlaisen fokusmuutoksen lauseeseen. Suora nominioobjekti ei esimerkiksi voi edeltää subjektia, sillä sitä ei merkitä sijapäätteellä, vaan subjektinjälkeisellä ja predikaattia edeltävällä paikalla lauseessa. Verbit kongruoivat persoonassa ja kolmessa luvussa subjektin kanssa, minkä lisäksi transitiiiverbien objektikonjugaatiossa verbi kongruoi kolmessa luvussa myös objektin kanssa.

Mansissa on kuusi sijamuotoa: nominatiivi, lokatiivi, datiivi, ablatiivi, instrumentaali ja translatiivi. Lauseen semanttisen nominatiivi- ja akkusatiiviroolit ovat merkitsemättömiä, vain pronomineilla on omat akkusatiivimuotonsa. Lauseiden subjektit sekä objektikonjugaatiossa taivutettujen lauseiden objektit voidaan jättää ilmipanematta, koska ne on merkitty verbin taivutukseen.

Tutkimukseni käsittelee ennen kaikkea predikaattiverbejä, joten kohdennan seuraavaksi tarkastelun verbimorfologiaan ja -rakenteeseen. Verbinsisäisten elementtien järjestystä havainnollistan seuraavalla kaaviolla:

[ETULIITEAINES] – [VARTALO] – [JOHDINAINES] – [TAIVUTUSAINES]

KAAVIO 1.

Kaavio perustuu omasta aineistostani tekemiin havaintoihin, mutta huomioita verbielementtien järjestyksestä on esitetty muun muassa OUIDB:n kielitieteellisten huomioiden osuudessa (OUIDB: Linguistic section: Grammar sketch: Tables).

Vartalolla tarkoitan tässä kaaviossa sellaista kielellistä elementtiä, johon on suoraan mahdollista liittää johdin- tai taivutuspäätteitä. Jotkin pohjoismansin verbivartalot koostuvat sanakannan lisäksi siitä erotettavasta verbaalisesta johdinaineksesta, jota ilman kantaan ei voisi liittää muita verbijohtimia tai verbintaivutuspäätteitä. Näissä tapauksissa kyseinen verbaalistava johdin sisältyy verbimorfologian näkökulmasta kaavion kuvaamaan vartaloon eikä ole osa johdinainesta. Esimerkiksi verbi *kantluḡkwe* 'suuttua' on johdettu substantiivista *kant* 'viha' verbinjohtimella *-l*, mutta verbin toiminnan kannalta *-l*-johdin kuuluu sen vartaloon.

Kaavion mukainen johdinaines voi silti koostua yhdestä tai useammasta toisistaan erotettavasta johtimesta. Johtimilla ilmaistavia merkityksiä ovat muun muassa transitiivisuus, kausatiivisuus, refleksiivisyys, frekventatiivisyys, momentaanisuus ja inkoatiivisuus. Verbinsisäistä johdinmorfeemien järjestystä kommentoi verbimorfologiaa yleisesti kuvaava taulukko OUIDB:ssä (OUIDB: Linguistic section: Grammar sketch: Tables: Morphology of Northern

Mansi: Verbal Inflection: Morpheme Order Patterns). Taulukon kuvaama järjestys johdinten osalta on seuraava:

VARTALO – [CAUS/MOM/FREQ]1 – [REFL]2

Tässä mallissa verbillä on siis kaksi mahdollista johdinpaikkaa, joista ensimmäisessä voi olla kausatiivi-, momentaani- tai frekventatiivijohdin ja toisessa refleksiivijohdin. Kyseisessä mallissa johdinpaikka 2 täyttyy vain, jos sitä edeltävä johdinpaikka 1 on täytetty, joskin täytyy huomioda, että malli perustuu vain esitettyihin pariin kymmeneen esimerkkilauseeseen, ei mihinkään kirjalliseen analyysiin aiheesta. Oman analyysini valossa kyseinen malli jää hieman epätarkaksi erityisesti sen osalta, mikä lasketaan kuuluvaksi verbivartaloon. Vaikka malli toimii hyvinä suuntaviivoina verbirakenteen morfeemijärjestyksen analysoimiseen, esitän seuraavaksi muutamia lisähuomioita siihen liittyen oman aineistoni pohjalta.

Refleksiivijohtimen ensisijainen paikka on muun johdinaineksen jälkeen, mutta aineistossani on myös esimerkkejä, joissa refleksiivijohdosta on johdettu edelleen, esimerkiksi verbi *pāləy-pūsxatantaŋkwe* 'olla (ammollaan) auki, ammottaa avoimena' on edelleen johdettu verbistä *pāləy-pūsxatuŋkwe* 'aueta (ammolleen)'. Ensin mainitussa on refleksiivijohtimen *-xat* perässä johdin *-ant*, joka merkitsee toiminnan hitautta tai yleistä jatkuvuutta (Rombandeeva 2017: 258).

Jälkimmäinen verbi *pāləy-pūsxatuŋkwe* toimii esimerkkinä myös siitä, että verbivartalosta voi tehdä refleksiivijohdoksen ilman ensimmäisen johdinpaikan täyttämistä. Refleksiivijohdin *-xat* liittyy tässä suoraan transitiiviseen verbivartaloon *pāləy-pūns-*. Todisteena tämän johdoskannan toimivuudesta omana verbinään on transitiiviverbi *pāləy-pūnsuŋkwe* 'avata (ammolleen)'.⁷

Aineistossani on lisäksi sellaisia verbijohdoksia, joissa on peräkkäin useampi OUIDB:n mallin johdinpaikkaan 1 kuuluva johdin. Esimerkiksi verbin *pājaltaptuŋkwe* 'keittää (kiehuvaksi), kiehauttaa' johdinaines koostuu kahdesta erilaisesta toiminnan laatua kuvaavasta johtimesta, joista kumpikaan ei ole refleksiivinen. Verbi *pājaltaptuŋkwe* on johdos verbistä *pājtuŋkwe* 'keittää' (vartalomuutoksesta ks. Rombandeeva 2017: 239), ja johdinaines koostuu johtimista *-alt* ja *-apt*, joiden molempien merkitys on tässä tapauksessa aspektuaalinen: *-alt*:n inkoatiivinen (mts. 244) ja *-apt*:n yllätyksellisyyttä ja yhtäkkisyyttä kuvaava (mts. 249). OUIDB:n mallin yksi esimerkki sisältää verbin *pājaltanŋkwe* 'alkaa kiehua', mutta tässä vartaloksi on merkitty koko inkoatiivisen johdinaineksen sisältävä *pājalt-*. Tarkempi johdinmorfeemien erottelu lienee ollutkin OUIDB-projektin tavoitteiden näkökulmasta toissijaista.

Jo näissä huomioissa korostuu derivaattorajojen hämäryys ja johdinainesten monikäyttöisyys, joiden yksityiskohtaiseen selvittämiseen en tämän tutkimuksen puitteissa syvenny tämän kummemmin. Kausatiiviverbeihin keskittyessä on kuitenkin hyvä hahmottaa joi-tain johtamisprosesseissa näkyviä tendenssejä, kuten se, että valenssia nostavat prosessit ovat jollain tavalla ensisijaisempia kuin laskevat. Valenssia laskevan refleksiivijohtimen paikka on tyypillisesti muun johdinaineksen perässä, eikä se useimmiten liity vartaloon, jossa ei ole ennestään jotain transitiivisuuden nousuun viittaavaa johdinainesta. Lisäksi se on muodoltaan va-lenssia nostavia johtimia yhdenmukaisempi ja merkitykseltään yksiselitteisempi.

Kaavion 1 osoittamalla etuliiteaineuksella ilmaistaan usein verbin toiminnan suun-taan ja tapaan liittyviä lisämerkityksiä. Erityisesti tapaan liittyviä merkityksiä ilmaistaan johti-millakin, mutta johdinten aiheuttama muutos verbisemantiikassa on etuliitettä syvempi ja kiin-teämpi. Kärjistetysti esitettynä: etuliitteen voi ottaa pois verbistä ilman, että verbin perusmer-kitys tai esimerkiksi lauseen valenssi muuttuu, mutta jos johdetusta verbistä poistetaan johdin, muuttuu myös perusmerkitys jonkin verran. Etuliitteiden merkitykset ovat toiminnan laatua tar-kentavia tai voimistavia, ja ne ovat usein käännettävissä helposti erilaisiksi adverbiaaleiksi. Esi-merkiksi: *tayataŋkwe* 'ripustaa' > *kon-tayataŋkwe* 'ripustaa ulos', *nāluw-tayataŋkwe* 'ripustaa nuotion päälle'. Etuliitteellä *kon-* on merkitys 'ulkona, ulos' ja liitteellä *nāluw-* on merkitykset 'tuleen liittyvä' ja 'rantaan liittyvä' (ks. RK: 69).

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että joissain tapauksissa tietty etuliite ikään kuin sulau-tuu tiettyyn verbijohdokseen, jolloin johdin ei enää kannan merkitystään kyseisen verbin koh-dalla ilman samaa lisämerkitystä kuvaavaa etuliitettä. Esimerkiksi jo aiemmin mainittu verbi *pāləy-pūnsuŋkwe* 'avata ammolleen', jolla ei ole sanakirjassa lainkaan etuliitteetöntä vastinetta (OUIDB:n korpuksesta tosin löytyy pari satunnaista etuliitteetöntä esiintymää). Refleksiivisellä intransitiiviverbillä *pāləy-pūsxatuŋkwe* 'avautua ammolleen' taas on vastine *pūsxatuŋkwe* 'avautua', mutta näidenkään käänöksissä ei tosiaan ole suurta eroa. Verbistä *pūnsuŋkwe* teh-tyjen johdosten keskuudessa on ylipäätään paljon etuliitteen *pāləy-* sisältäviä muotoja. Liitteen *pāləy-* merkitys on 'eroaminen, hajoaminen, eri suuntiin meneminen' (RK: 86).

Taivutusaineuksessa näkyy verbin kongruenssi. Sananmuodostuksen näkökul-masta taivutuksen yksityiskohdat ovat suurimmilta osin epäolennaisia. Koska mansissa verbin transitiivisuudella on kongruenssin kannalta merkitystä ja verbi saattaa kongruoida myös ob-jektin kanssa, on kausatiivirakenteiden tarkastelussa mielekästä kiinnittää hieman huomiota myös tämän verbirakenteen osan toimintaan. Olennaisinta taivutukseen liittyen on kuitenkin tieto siitä, millaisessa muodossa leksikaalinen morfeemi voi toimia verbinä eli missä muodossa siihen voi liittää taivutuspäätteet.

Verbirakenteen toiminnan kannalta pakolliset elementit ovat joko vartalo ja taivutusaines (finiittiverbit) tai vartalo ja johdinaines (infiniittiset muodot).

4.2 KAUSATIIVINEN LAUSERAKENNE MANSIN KIELESSÄ

Tutkimuksessani tarkastelen kausatiivisten lauserakenteiden itsensä lisäksi myös kontrastia, joka niillä on ei-kausatiivisiin lauserakenteisiin nähden. Analyysini taustalla on koko ajan ajatus siitä, että kausatiivinen lauserakenne on jollain tavalla erilainen kuin ei-kausatiivinen, minkä takia kausatiivistamista on hyödyllistä tarkastella prosessina, jolla on lähtötilanne ja päätepiste. Prosessin lähtö- ja päätepisteiden välisen valenssin ja semantiikan muutoksen perusteella tutkimukseni aineisto jakautuu erilaisiin valenssijatkumolla peräkkäisiin kausatiivikategorioihin. Olen esitellyt edellä pohjoismansin lauseopin perustietoja ja kuvaan nyt lyhyesti, millaisia lauserakenteita kausatiivistamisprosessin tuloksena syntyy ja kuinka prosessin lähtötilanne vaikuttaa lopputulokseen.

Yksinkertaisimmillaan valenssia nostava rakenne on intransitiivisesta transitiiviseksi muutettu rakenne. Esimerkiksi:

- (1) **ta kos tes.**
ta_kos te-s
turhaan syöä-PST[3SG]
”Hän syö turhaan.”
[OD:NM/1235:218]

- (2) **tēnutəl tittite.**
tēnut-əl ti-tt-i-te
ruoka-INST syöä-CAUS-PRS-SG<3SG
”Hän syötti tälle ruokaa (ruokki ruualla).”
[OD_NM/1237:84]

Pohjoismansissa subjekti merkitään ensisijaisesti verbin taivutukseen sekä intransitiivi- että transitiivilauseissa. Mahdollinen subjektilauseke on sijamuodoltaan merkitsemätön molemmissa valenssikategorioissa. Transitiivilauseen suora objektitäydennys on ilmipantuna myös merkitsemättömässä sijassa, mutta sen sanajärjestyksellinen paikka on subjektin ja predikaatin välissä. Esimerkissä 2 transitiivilauseen predikaattiverbi on taivutettu objektikonjugaatiossa, joten vaikka ilmipantua objektilauseketta ei ole, suoran objektin (3SG) luku on merkitty verbin taivutukseen. Pienin kausatiivistamisprosessilla aikaansaatava ero on siis se, että yksipaikkainen intransitiivilause muutetaan kaksipaikkaiseksi transitiivilauseeksi.

Kaksipaikkaisista kausatiivisista rakenteista puhuttaessa on korostettava, että valenssimuutos lisää lauseeseen toimijoita, ei kohteita. Tämä on otettu huomioon aineistoni pohjana olevassa verbimerkitysluettelossa. Esimerkiksi verbi *tēŋk^we* 'syödä' voi olla sellaisenaan sekä intransitiivinen että transitiivinen ('syödä jotain'). Kuitenkaan transitiivinen lause *tuwl paŋx tey* (OD_NM/1234:139) 'sitten hän syö karpässien' ei ole kausatiivinen, sillä muutos yksipaikkaisesta valenssista kaksipaikkaiseen vaikuttaa teon kohteeseen. Sen sijaan esimerkin 2 lauseessa *tēnutəl tittite* 'hän syötti tälle ruokaa' kirj. 'hän ruoalla (tätä) syötti' syöttää-verbi (*tittite* 'hän syöttää tätä') on kausatiivijohdos ja syömisen kohde (*tēnut-əl* 'ruoalla') instrumentaalijainen lisäys. Lisäys ei ole verbin argumenttirakenteen kannalta pakollinen. Kaksipaikkaisessa kausatiivirakenteessa esiintyvän transitiivisen predikaattiverbin merkityksestä ei voi yksiselitteisesti erottaa aiheuttamisen semantiikkaa transitiivisuuden semantiikasta.

Ennestään transitiivisille lauseille on myös mahdollista tehdä kausatiivistamisprosessi. Tällöin transitiivista predikaattia muutetaan niin, että valenssi nousee jälleen ja argumenttien lisääntyminen kohdistuu edelleen teon aiheuttajiin. Lähtölauseen predikaattiverbi voi olla transitiivijohdos tai muutoin semantiikaltaan transitiivinen ja tuloksena on valenssiltaan kolmipaikkainen verbi. Tutkimukseni puitteissa tällaiset verbit ovat aina kausatiivijohdoksia. Myös niiden merkitys on tarkempi ja selvemmin erotettavissa johtamattomista verbeistä: uusi argumentti on aina teon toiminnan alullepanija ja tietoinen aiheuttaja. Kolmipaikkaisten kausatiivilauseiden semantiikkaan liittyy myös alullepanijan osuuden modaalisuus (pyytäminen). Esimerkiksi:

(3) **lāvtija wāi wāras.**

lāvtija wāi wār-as.
 klaudia saappaat tehdä-PST[3SG]
 'Klaudia teki saapikkaat.'

(4) **omam lāvtija wāil wārltas.**

oma-m lāvtija wāi-l wār-lt-as.
 äiti-1SG klaudia saappaat-INST tehdä-CAUS-PST[3SG]
 'Äitini pyysi Klaudiaa tekemään saapikkaat.'
 [RO_1962:238]

Uusi kausatiivinen tekijä (tässä: äitini) on aina subjektiargumentti. Objektiargumentti voi olla joko semanttinen teon toteuttaja tai teon kohde riippuen lauseen fokuksesta. Edellä esitetyssä esimerkissä teon toteuttaja (Klaudia) on objektiargumentti ja teon kohde (saapikkaat) epäsuora instrumentaalijainen lisäys. Kohonnut valenssi näkyy verbiderivaatiossa, ja valmiiksi

transitiivisen verbin morfologinen kausatiivistaminen tuottaa erillisen aiheuttajan lisäksi pyynnön semantiikan.

Kolmas aineistossani esiintyvä kausatiivinen kontrasti on muutos edellä esitetystä kolmipaikkaisesta lauserakenteesta nelipaikkaiseen rakenteeseen. Siinä lähtörakenteena on kolmipaikkainen pyyntö-merkityksinen kausatiivirakenne. Lopputuloksena on nelipaikkainen lauserakenne, joka kantaa samaa pyytämisen merkitystä kuin lähtörakenne mutta jonka tekijäargumenttien määrää on kasvatettu yhdellä. Kolmas argumentti on semanttiselta rooliltaan pyynnön välittäjä. Myös tällaisten lauseiden predikaattiverbit ovat kausatiivijohdoksia, ja lähtörakenteen derivoidusta muodosta johtuen ne koostuvat kahdesta peräkkäisestä kausatiivisesta johtimesta. Esimerkiksi:

(5) **ira āyiṭ supəl jūntəltas.**

ira āyi-t sup-əl jūnt-əlt-as.
ira tyttö-PL mekko-INST ommella-CAUS-PST[3SG]
'Ira pyysi tyttöjä ompelemaan mekon.'
[RO_1962:238]

(6) **ira kätja jot āyi supəl jūntəltaptas.**

ira kätja_jot āyi sup-əl jūnt-əlt-apt-as.
ira katja_kautta tyttö mekko-INST ommella-CAUS-CAUS-PST[3SG]
'Ira pyysi Katjan välityksellä tyttöä ompelemaan mekon.'
[RO_1962:239]

Uusi teon aiheuttajiin liittyvä pyynnön välittävä tekijä (tässä: Katja) merkitään postpositiolausekkeella, eikä lauseen roolien ja argumenttirakenteen välinen suhde muutu verrattuna lähtökohtana olevaan kolmipaikkaiseen kausatiivirakenteeseen. Välittäjä ei voi olla ydinargumenttipaikalla nelipaikkaisissa kausatiivirakenteissa, mutta sen läsnäolo näkyy verbin derivaatiossa.

Kahden viimeisemmän kausatiivisen muutoksen analyysi ei perustu pelkälle tyypologiselle erolle intransitiivin ja transitiivin välillä. Pohjana on se uralilaisesta tutkimusperinteestä periytyvä tieto, että pohjoismansissa merkitään valenssin nousua ennemmin kuin laskua ja että kielessä on johtimia, joilla on kausatiivisen valenssin kohottamisen funktio. Kolmi- ja nelipaikkaisten kausatiivirakenteiden tarkastelu auttaa vastaamaan tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia funktioita eri kausatiivijohdimilla ja -johdinyhdistelmillä on.

4.3 KAUSATIIVIOHTIMET JA NIIDEN KÄYTTÖ

Morfologisen kausatiivin eli johdetun kausatiiviverbin kategoria on uralilaisten kielten tutkimuksessa tunnettu ja kieliopeissa käsitelty jo pitkään, ja tämän ideaalin syihin ja historiaan voisi perehtyä itsenäisessä tutkimuksessaan. Tässä tutkielmassa tyydyn kuitenkin esittelemään kausatiivijohtimiksi luetut johtimet kuten ne lähteissä esitetään.

Mansin kausatiivijohtimista on vaihtelevan laajuisia esityksiä. Tutkimustani varten tarkastelemistani teoksista Kálmánin krestomatiassa (1965: 47) esitellään vain kaksi johdinta (*-t* ja *-lt*), Balandinin ja Vahruševan kieliopeissa (1957: 116–117) viisi (*-l*, *-t*, *-tt*, *-pt* ja *-lt*), Rombandeevan kieliopeissa (1973: 153) kuusi (*-t*, *-l*, *-lt*, *-pt*, *-tt* ja *-ltt*).

Huomionarvoista on se, että venäjänkielisissä kieliopeissa (Balandin ja Vahruševa 1915, Rombandeeva 1973) johdinjoukkoa ei kutsuta kausatiivijohtimiksi vaan pikemminkin transitiivijohtimiksi, sillä kyseisten johdinten käytön tuloksena on aina transitiiviverbi. Verbikanta voi olla niin intransitiiviverbi kuin transitiiviverbikin. Lisäksi kyseisiä johtimia voi käyttää transitiiviverbinmuodostukseen nomineista, niin kutsutuista kivettyneistä sanakannoista eli leksikaalisista morfeemeista, jotka eivät voi toimia itsenäisenä sanana ilman jonkinlaista sananmuodostuksellista päätettä, tai muutoin johtamattomista verbivartaloista (Rombandeeva 1973: 153–161). Rombandeeva myös erottelee johtimet toisistaan rakenteellisesti niin, että *-t*, *-l* ovat yksinkertaisia johtimia ja *-lt*, *-pt*, *-tt* ja *-ltt* yhdysjohtimia (mts. 153).

Venäjänkielisissä kieliopeissa mainitaan kausatiivijohdinten mahdollinen yhdistelmäkäyttö. Balandin ja Vahruševa mainitsevat yhden mahdollisen johdinyhdistelmän *-lt+-pt* (1957: 117) ja Rombandeeva neljä erilaista yhdistelmää: *-t+-lt*, *-l+-pt*, *-t+-pt* ja *-lt+pt* (1973: 153). Nämä johdinyhdistelmät ilmaisevat, että joku on pyytännyt jotakuta toista toteuttamaan verbin kuvaaman toiminnan tai että pyynnön välittää vielä kolmas tekijä. Käsittelen johdinyhdistelmien ilmenemistä tarkemmin luvuissa 5.2 ja 5.3.

Yksinkertaisten ja yhdysjohdinten funktioiden määrittely on monimutkaisempaa, eikä siihen ole kootusti otettu kantaa kieliopeissa, mutta osana tutkimustani olen koonnut aiheeseen liittyvän tiedon ja mainintojen perusteella alustavan mallin, joka kuvaa edellä lueteltujen transitiivistavien johdinten käytön mahdollisuuksia ja rajoituksia. Mallinnukseni perustuu lähinnä aihetta eniten käsitelleen Rombandeevan tutkimuksiin, mutta niissä asioissa, missä mainintoja löytyy muiltakin, olen pyrkinyt sisällyttämään tästä kommentin.

Lähtökohtana on se, että kaikki esitellyt johtimet tuottavat transitiivisia verbivartaloita. Johdoksen leksikaaliseen kantamorfeemiin nähden transitiivisuusaste voi joko nousta, syntyä tai muuttua. Transitiivisuusasteen nousulla tarkoitan sekä johtamista intransitiiviverbistä

transitiiviverbiksi että johtamista valmiiksi transitiivisesta verbistä (tekijäargumenttien suhteen) useampipaikkaiseksi verbiksi. Esimerkiksi: *tōsunḡkwe* 'kuivua' > *tōslunḡkwe* 'kuivattaa' tai *tēḡkwe* 'syödä (jotain)' > *tittunḡkwe* 'syöttää jotakuta (jollain)'. Tässä merkityksessä voidaan käyttää johdinvariantteja *-t(/-tt)*, *-l* ja *-lt* (harvoissa poikkeustapauksissa *-pt*, ks. Rombandeeva 2017: 237) intransitiivisista transitiiviin johdettaessa ja johdinta *-t(/-tt)* transitiivista useampipaikkaiseksi johdettaessa.

Transitiivisuusasteen syntymisellä tarkoitan sitä, että alun perin verbinä toimimat-
tomasta sanasta tai sanakannasta muodostetaan verbi. Tällöin johdoksen leksikaalinen kanta-
morfeemi on transitiivisilta ominaisuuksiltaan olematon ja vasta johtamisprosessi mahdollistaa
transitiivisuusasteen tarkastelun. Esimerkiksi: *tāram-* (ei-verbaalinen sanakanta) > *tāramtaḡk^we*
'avata'. Tässä funktiossa käytetään johdinta *-t*. Tällaisista sanakannoista on mahdollista muo-
dostaa myös intransitiiviverbejä, jolloin lopputuote ei ole transitiiviverbi eikä näin ollen varsi-
naisesti kuulu aiemman rajaukseni piiriin, mutta toisaalta tällöinkin transitiivisuusaste kuiten-
kin "nousee" ei-verbistä verbiin. Yksi listatuista transitiivijohdista, *-l*, toimittaa tätä funktiota
(esim. *tāram-* > *tāramlaḡk^we* 'aueta'), joten on mielestäni perusteltua käsitellä myös tätä tran-
sitiivisuuden kasvamisen kategoriana, vaikka lopputulos ei olekaan transitiiviverbi. Transitiivi-
suutta laskevaa funktiota johtimella *-l* ei ole.

Transitiivisuuden muutos ei ole varsinaisesti muutos transitiivisuuden määrässä,
vaan pikemminkin verbin varsinaisen toiminnan semantiikassa. Esimerkiksi: *xartunḡk^we* 'vetää,
kiskoa' > *xarttunḡk^we* 'raahata'. Tässä merkityksessä voidaan käyttää johdinta *-t*. Tällöin joh-
doksen sanakanta on aina valmiiksi itsenäisesti verbinä toimiva transitiivinen verbivartalo.

Rombandeeva mainitsee (1973: 157), että johtimet *-lt* ja *-pt* ovat merkitykseltään
nimenomaan kausatiivisia ja ne koostuvat historiallisesti aspektuaalisesta johdinaineksesta (*-l*
tai *-p*) ja kausatiivisesta johdinaineksesta (*-t*). Rombandeeva viittaa tässä Szabón mansin johti-
mia käsittelevään artikkeliin (Szabó 1904), jossa luetellaan eri johdinainesten vanhoja semant-
tisesti kuluneita merkityksiä. Artikkelissa todetaan myös *-t*-johtimen kausatiivisen funktion ole-
van siinä mielessä hämärtynyt, ettei se sellaisenaan enää merkitse aiheuttamista, vaan muodos-
taa yhdessä muiden johdinainesten kanssa uusia kausatiivisia johtimia tai toimii muiden joh-
dinainesten kanssa erilaisissa transitiivisuuteen liittyvissä funktioissa (mts. 8–10). Vaikka joh-
dinten kehityksen tarkempi historiallinen tarkastelu jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle, anta-
vat nämä kaksi lähdettä nähdäkseni lisävaloa kysymykseen eri johdinten käyttöalasta ja muo-
toutumisesta myös nykykielessä.

Johtimilla *-lt* ja *-pt* on transitiivistavan funktion lisäksi kausatiivinen aiheutta-
misfunktio. Kausatiivinen funktio toteutuu kuitenkin vain, jos johdettava verbivartalo on jo

aiemmin transitiivinen. Esimerkiksi: (*tōsujk^we* 'kuivua' >) *tōslujk^we* 'kuivata' > *tōslaptujk^we* 'pyytää kuivaamaan jotain'. Kausatiivijohdoksiiin liittyy aina modaalinen lisämerkitys pyytämisestä (lisää luvuissa 5.2 ja 5.3).

Johdinten rakenteellisen kompleksisuuden ja merkityskategorian hienovaraisuuden välillä on havaittavissa korrelaatio. Yksinkertaisilla johtimilla on enemmän ja laajamerkityksisempiä funktioita (verbinmuodostus, transitiivisuuden nostaminen), kun taas yhdysjohdinten ja johdinyhdistelmien tuottamien verbien merkitys on täsmällisempi (toiminnan aiheuttaminen tai aiheuttamisen pyytäminen) ja mahdollisia käyttötarkoituksia on vähemmän.

4.4 MUUT KAUSATIIVISISSA RAKENTEISSA ESIINTYVÄT KIELELLISET ELEMENTIT

Eroa aineistoni ei-kausatiivisten ja kausatiivisten lauseiden välillä merkitään myös muin keinoin kuin kausatiivijohtimilla. Lisäksi aineistossa toistuu tietyt kielen elementit, vaikkei niillä varsinaista kausatiivista merkitystä olisikaan. Käyn seuraavaksi läpi analyysini kannalta merkittävät rakenteet.

Kausatiivijohtamisen ohella merkittävin kausatiivistamiseen liittyvä rakenne on refleksiivijohtaminen, joka toteutetaan johtimella *-xat(/-axt)*. Refleksiiviverbissä toiminta kohdistuu lauseen subjektiin itseensä, ja sitä voi siksi transitiivisuusnäkökulmasta pitää kausatiiviverbin vastakohtana. Kun kausatiivistettaessa lauseeseen lisätään uusi tekijä, refleksiivistettäessä lauseesta poistetaan tekijä. Typologisesti ajatellaan, että yksittäisellä kielellä on tendenssinä olla joko kausatiivistava, jolloin merkitsemättömillä verbeillä on taipumus olla intransitiivisia, joista merkitsemällä muodostetaan transitiiviverbejä, tai refleksiivistävä, jolloin merkitsemättömillä verbeillä on taipumus olla transitiivisia, joista merkitsemällä muodostetaan intransitiiviverbejä (ks. esim, Nichols yms. 2004).

Vaikka pohjoismansi on tendenssiltään kausatiivistava, on aineistossani myös verbipareja, joissa transitiivisuuden muutos suhteessa verbin tunnusmerkittyyteen tapahtuukin toiseen suuntaan eli merkitsemättömämpi verbi on parin kausatiivinen verbi ja merkitympi ei-kausatiivinen. Tällaisissa tapauksissa transitiivisuuden laskua merkitään refleksiivijohtimella *-xat*. Käsittelen merkittyjä intransitiiviverbejä tarkemmin luvussa 5.1.

Refleksiivijohtimen lisäksi valenssin kannalta olennainen on pohjoismansissa joukko denominaalisia verbinjohtimia. Nämä johtimet asettuvat lauserakenteen mallissa osaksi verbin vartaloa, mutta voivat vaikuttaa verbin valenssiin siinä missä kausatiivi- tai refleksiivijohdintekin. Joidenkin aineistoni verbien kausatiivistaminen perustuu denominaaliselle johtamiselle eli käytännössä vartalomuutokselle lisätyn kausatiivistavan johdinaineksen sijaan.

Tällaisia johtimia ovat esimerkiksi *-m* ja *-aj*, joilla nominaalisista vartaloista muodostetaan intransitiivisia verbejä; *-t*, jolla muodostetaan transitiivisia verbejä, sekä *-l*, jolla voi muodostaa sekä intransitiivisia että transitiivisia verbejä (Rombandeeva 2017: 265–267).

Muita oleellisia verbiderivaatioon kuuluvia (eli verbirakenteen johdinosioon sijoitettavia) johtimia ovat resultatiivinen *-uwl*, yhtäkkisyyttä kuvaavat *-maj* ja *-alt*, momentaaninen *-ap*, toiminnan kaksivaiheisuutta merkitsevät (ja usein yhdessä esiintyvät) *-əyl* ja *-āl* sekä pitkäaikaisuutta ja imperfektiivisyyttä ilmaiseva *-ant*. Näillä johtimilla ei varsinaisesti ole vaikutusta verbin valenssiin, vaan ne ovat pikemminkin aspektuaalisia. Ne kuitenkin esiintyvät tiiviisti valenssia muuttavien johdinten kanssa yhdessä, joten on analyysin kannalta tarpeellista tunnistaa ne ja niiden vaikutus verbirakenteessa.

Kuten edellisillä aspektuaalisilla johtimilla, ei etuliitteilläkään varsinaisesti merkitä valenssiin liittyvää informaatiota. Siitä huolimatta myös jotkin etuliitteet toistuvat aineistossani, ja analyysin seuraamisen helpottamiseksi esittelen niistä yleisimmät. Joidenkin verbien kohdalla etuliitteellinen esiintyvyys on erityisen voimakasta, minkä takia niiden huomioonottaminen on verbinmuodostuksen analysoinnin kannalta tärkeää. Yleisimmät aineistossani esiintyvät etuliitteet ovat: *jol-* 'liike ylhäältä alas', *nōx-* 'liike alhaalta ylös', *xot-* 'pois-, erottelu', *puliy-/pāləy-* 'hajoittaminen, osien erottaminen kokonaisuudesta', *rāwəy-* 'hajoittaminen, pirstaloituminen', *lākkwa-* 'toiminnan jakautuminen', *kon-* 'liike ulospäin', *tuw-* 'toiminnan suunnan korostaminen', *nāluw-* 'rantaan liittyvä, tuleen liittyvä'.

Viimeinen verbinmuodostukseen liittyvä huomio koskee yhdysverbejä. Yhdistäminen on sananmuodostuskeinona pohjoismansissa paljon johtamista harvinaisempi (Rombandeeva 2017: 279), mutta aineistossani on muutama yhdysverbiksi tulkittava tapaus, joita tarkastelen lähemmin seuraavassa luvussa. Yhdysverbi muodostuu aina verbaalisesta jälkiosasta ja siihen liittyvästä nominaalisesta etuosasta. Ne kirjoitetaan ortografisesti erikseen. Nominaalinen osa voi olla taivutettu tai taivuttamaton riippuen verbin merkityksestä. Yhdysverbien muodostamisesta on suppeasti aiempaa tietoa, ja niistä saisi monen muun kausatiiveihin liittyvän aiheen lisäksi kokonaan toisen tutkimuksen vaikka vain valenssin näkökulmastakin. Tässä tutkielmassa tyydyn käsittelemään niitä yhtenä kausatiivijohtamiselle vaihtoehtoisena verbinmuodostuskeinona.

5 Erilaiset kausatiivit ja verbinmuodostuksen keinot

Tässä luvussa esittelen analyysini perusteella kehittämäni mallin pohjoismansin erilaisista kausatiivisista valenssikategorioista (= kausatiivikategoriat) ja näissä kategorioissa esiintyvistä verbinmuodostuksen keinoista. Kategorioita on kolme perustuen valenssimuutoksen tasoon: 1) transitiivistavat kausatiivit, 2) pyyntökausatiivit ja 3) välityskausatiivit. Ne on tässä tutkimuksessa nimetty sen mukaisesti, millaisia lisämerkityksiä aktiivisiin toimijoihin kohdistuva valenssimuutos aiheuttaa predikaattiverbin semantiikassa.

Ensimmäisessä kategoriassa muutos valenssissa on yksipaikkaisesta kaksipaikkaiseen, jolloin kausatiivistamisen tulosmerkitys predikaatissa on transitiivinen. Kategorinen rajaus transitiivistavan kausatiivin kohdalla perustuu typologiseen näkemykseen, jonka mukaan valenssin nostaminen on sellaisenaan kausatiivinen prosessi (ks. luku 2.1 ja verbilista luvussa 3.1), vaikka varsinaista tietoisien aiheuttamisen semantiikkaa ei prosessin tuloksena syntyisikään. Transitiivistavien kausatiivien käsittelemistä omassa kategoriassaan puoltaa myös se, että suuri osa uralistisessa perinteessä kausatiivijohtimina tunnetuista johtimista muodostavat transitiivisia merkityksiä (ks. luku 3.2 uralilaisesta kausatiivimääritelmästä ja 4.2 pohjoismansin kausatiivijohtimista). Kaikki esittelemäni verbilistan merkitysparit sijoittuvat transitiivistavien kausatiivien kategoriaan.

Toisessa kategoriassa valenssimuutos predikaattiverbissä on kaksipaikkaisesta kolmipaikkaiseen. Kun se toteutetaan kausatiivijohdinten avulla, saa predikaatti yhden uuden täydennyspaikan lisäksi merkityksen tietoisesta aiheuttamisesta (teettämisestä), johon liittyy modaalinen tarkennus aiheuttamisen pyynnöllisestä luonteesta. Kolmas kategoria sisältää muutoksen kolmipaikkaisesta predikaattiverbistä nelipaikkaiseen. Se rakentuu toisen kategorian mukaisen lauserakenteen päälle sekä semanttisesti että rakenteellisesti. Sama aiheuttamisen ja pyytämisen merkitys pysyy, mutta niiden lisäksi predikaatin valenssiin nousee kolmas toimija, jonka tehtävä lauseessa on välittää pyyntö toiminnan aiheuttamisesta. Kolmas toimija merkitään predikaattiin uudella kausatiivijohtimella ja lauseeseen postpositiolausekkeella. Toinen ja kolmas kategoria edustavat aiheuttamisen semantiikaltaan uralilaista kausatiivimääritelmää, ja ne muodostetaan omassa aineistossani aina johtamalla.

5.1 TRANSITIIVISTAVAT KAUSATIIVIT

Transitiivistavan kausatiivin kategoriaan kuuluvat kaikki verbilistan avulla keräämäni semanttiset kausatiivi–ei-kausatiivi-verbiparit sekä niiden verbinmuodostuksellinen analyysi. Suurin

osa kategorian merkitykseltään kausatiivisista verbeistä ei siis ole perinteisen uralistisen näkemysten mukaisia kausatiiveja, koska ne eivät välttämättä ole kausatiivijohdoksia ei-kausatiivisesta verbistä. Lisäksi aiheuttamisen tahallisuuden tai tietoisien teettämisen semantiikan osuus muutoksessa vaihtelee paljon eri verbien välillä. Yhteistä niille kaikille on ensisijaisesti lauseen tekijään kohdistuvasta valenssimuutoksesta aiheutuva transitiivisuuden kohoaminen (ks. kausatiivisesta valenssimuutoksesta luku 4.2). Esimerkiksi *tēŋk^we – tittuŋk^we* 'syödä – syöttää':

(7) **am xuntum alpəl teyuw.**
 am xunt-um alpəl tey-uw
 1SG reppu-SG<1SG aamulla syödä[PRS]-1PL
 ”Aamulla syömme repustani.”
 [OD_NM/1235:196]

(8) **tēnutəl tittite.**
 tēnut-əl ti-tt-i-te
 ruoka-INST syödä-CAUS-PRS-SG<3SG
 ”Hän syötti tälle ruokaa.”
 [OD_NM/1237:84]

Luku on jaettu osiin erilaisten verbinmuodostuskeinojen mukaisesti a) verbaaliin johdoksiin, b) transitiivijohdoksiin, c) refleksiivijohdoksiin ja d) muihin verbinmuodostuskeinoihin. Viimeinen osa e) käsittelee eri johdoksiin liittyviä epäsäännöllisyyksiä. Verbimerkityspareista puhun sujuvuussyistä niiden listassa esiintyvällä järjestysluvulla sulkeiden sisässä (1.)–(18.). Viitatessani esimerkkilauseeseen käytän pelkkää lukua.

a) Verbaaliset johdokset

Ensimmäinen kausatiivisen merkityksen merkitsemistapa on johtaa ei-verbaalisesta sanakanasta suoraan transitiivinen verbi. Tällöin verbin ei-kausatiivinen vastinpari on samasta sanakanasta johdettu intransitiivinen verbi. Esimerkiksi: (12.) *sak^walaŋk^we* 'hajota' – *sak^wataŋk^we* 'rikkoa'.

(9) **sunən sak^wāli.**
 sun-ən sak^wāl-i.
 reki-SG<2SG hajota-PRS[3SG]
 ”Rekesi hajoaa.”
 [OD_NM/1235:97]

- (10) **am pumaltaxtāsəm os sak^wataŋk^we nomsēyəm.**
 am pumalt-axt-ās-əm os sak^wat-aŋk^we nom-sēy-əm.
 1SG parantaa-REFL-PST-1SG ja rikkoa-INF ajatella-PRS-1SG
 ”Olen parantunut ja aion tuhota heidät.”
 [OD_NM/1237:91]

Transitiivisuuden muutoksella ei tällaisessa tapauksessa ole tunnusmerkillistä suuntaa, kun molemmat verbit ovat suhteessa toisiinsa yhtä merkittyjä. Verbirakenteen kannalta transitiivisuuden merkintä on verbin vartalossa eikä johdinpaikassa. Transitiivisuuden merkitsemiseen käytetään kuitenkin johdinainesta *-t*, vaikkei se kuulukaan verbin toiminnan kannalta johdinpaikkaan.

Lasken tähän ryhmään kuuluvaksi myös sellaiset tapaukset, joissa transitiivinen tai intransitiivinen johdinaines ei ole sanakannan ensisijainen verbiksi tekevä aines mutta joissa transitiivisuuden muutos on kuitenkin yhtä merkitty. Merkityksessä (7.) *kantmajan^we – kantmaltan^we* ’suuttua – suututtaa’ verbivartaloon laskettava johdinaines on merkitykseltään tässä tapauksessa inkoatiivinen *-m*, joka on yhdistetty nominaaliseen sanakantaan *kant* ’viha, kiukku’. Vartalo *kantm-* ei sanakirjan mukaan muodosta verbiä ilman joko intransitiivista johdinta *-aj* tai transitiivista johdinta *-alt*, minkä takia luen tapauksen kuuluvan tähän ryhmään. Analysoin *-m*-aineksen inkoatiiviseksi siksi, että merkityksessä (7.) on myös transitiivijohdos-ten ryhmään lukeutuva verbipari *kantlu^we – kantlaltan^we*, joiden tarkempi käännös on aspektiltaan imperfektiivisempi ’olla vihainen – tehdä vihaiseksi’.

Aineistoni valossa *-t*-johtimen intransitiivivastine on yleensä *-l*, kuten ensimmäisissä antamissani esimerkeissä 9 ja 10. Vastaavalla vaihtelulla merkitään kaikkiaan kolmea viidestä aineistossani esiintyvistä verbaalisten johdos-ten ryhmään sijoittamastani tapauksesta. Merkityksen (12.) lisäksi *l-t*-vaihtelullinen pari löytyy merkityksistä (11.) *pēlamlan^we – pēlamtan^we* ’syttyä – sytyttää’ ja (13.) *lākk^wa-tāramlan^we – lākk^wa-tāramtan^we* ’avata – aueta’. Kaikkien näiden kolmen merkitysten transitiivilauseen objektiargumentti on eloton, eli yksipaikkaisena verbi kuvaa elottoman entiteetin olotilaa tai muutosta, kaksipaikkaisena sitä, että joku elollinen olio aiheuttaa tämän olotilan tai muutoksen. Ainoastaan merkityksessä (7.) monimutkaisemmassa intransitiiviverbijohdoksessa esiintyvä johdin *-aj* ja merkityksessä (17.) *jōxsun^we – jōxtun^we* ’pyöriä – kääntää (ylöspäin)’ intransitiiviverbissä esiintyvä verbin muodostava johdinaines *-s* poikkeavat ei-kausatiivisen verbin merkinnän osalta. Rombandeevan (2017: 240–241) mukaan *-l*-johdinta ei sellaisenaan käytetä intransitiiviverbien luomistarkoituksessa aiemmin johdettujen verbien kohdalla, mikä selittäisi sen puuttumisen (7.) *kantmajan^we – kantmaltan^we* -tapauksessa. Verbiparissa (17.) *jōxsun^we – jōxtun^we* tulee ottaa

huomioon se, että ne molemmat on luultavasti johdettu intransitiivisesta verbistä *jōḥxunḵ^we* 'kääntyä, kiertyä', joka lukeutuu myös merkityksen (17.) ei-kausatiivisiin verbeihin. Tällöin *-s*-aines olisikin tulkittavissa intransitiivistavan merkinnän sijaan esimerkiksi frekventatiiviseksi johtimeksi (ks. mts. 259), jolloin ei-kausatiivinen merkitys muuttuisi aspektuaalisesti toiseksi 'kääntyä' > 'pyöriä'.

Tämän ryhmän verbivartaloista kolmessa viidestä merkityksestä esiintyy jonkinlainen *-m*-aines. Merkityksessä (7.) *kantmajanḵ^we* – *kantmaltanḵ^we* kerroin *m*-vartalon olevan aspektuaalisessa vaihtelussa *kantl*-vartalon kanssa. Merkityksissä (11.) *pēlamlanḵ^we* – *pēlamtanḵ^we* 'syttyä – sytyttää' ja (13.) *lākk^wa-tāramlanḵ^we* – *lākk^wa-tāramtanḵ^we* 'avata – aueta' vastaavaa aineistossa näkyvää jakaumaa eri vartaloitten välille ei ole. Ilman tarkempaa tietoa verbien kannoista on hankala päätellä *-m*-aineksen alkuperäistä merkitystä vartaloissa, mutta päätellen esimerkiksi verbien *pēlamlanḵ^we* – *pēlamtanḵ^we* käännöksistä 'syttyä – sytyttää' (ei esim. 'palaa – polttaa'), jonkinlainen inkoatiivisuuden semantiikka verbivartaloon vaikuttaa liittyvän. Se kuitenkin sallii pelkän *-l*-johtimen. Rombandeeva mainitsee myös yhdysjohtimet *-ml* (Rombandeeva 2017: 258) ja *-mt* (mts. 264) verbijohtimina, jotka muuntavat kantaverbinsä toiminnan laadun alkavaksi ja yhtäkkiseksi, mutta aineistostani ei löydy niitä kantaverbimuotoja, joista tällaiset johdokset olisi mahdollisesti tehty. Verbien (13.) etuliitteettömät muodot *tāramlanḵ^we* tai *tāramtanḵ^we* eivät esiinny Rombandeevan ja Kuzakovan sanakirjassa lainkaan, mutta OUDB:n korpussanakirjassa löytyy muutama osuma *-m*-aineksettömälle muodolle *tāratanḵ^we*, jolloin sen merkitys on 'päästää irti, irrottaa'. Tämän ja etuliitteellisuuden kautta voisi erilaisella aineistolla lähteä tarkastelemaan eri sananmuodostuskeinojen järjestystä ja motivaatiota.

Ryhmän verbeille on siis ominaista se, että muutos ei-kausatiivisen ja kausatiivisen verbin välillä merkitään molemmissa yhtä näkyvästi eikä kumpaakaan ole johdettu toisesta. Kausatiivistamisprosessilla ei siis ole selkeää suuntaa. Intransitiivin merkkinä on usein verbivartaloon kuuluva johdinaines *-l*, ja transitiivin merkkinä johdinaines *-t*. Tällaiset verbit lukeutuvat verbilistan niihin merkityksiin, joiden transitiiviverbin objektiargumentti on eloton. Mitä enemmän verbi sisältää erilaisia johdinaineksia, sitä kauemmaksi selkeästä *l-t*-vartalovaihtelusta ryhmän verbien rakenne karkaa ja sitä hienojakoisemmaksi verbien semanttiset ominaisuudet muuttuvat.

b) Transitiivijohdokset

Toinen kausatiivisten merkitysten merkitsemistapa on johtaa intransitiivisesta verbivartalosta transitiivinen verbivartalo. Tämä on aineistoni perusteella hyvin yleinen ja pohjoismansin

typologisen profiilin huomioon ottaen odotuksenmukainen tapa kausatiivisuuden ilmaise-
miseksi. Ryhmän verbeissä transitiiivistava johdinaines liittyy valmiiksi itsenäiseen mutta mer-
kitykseltään ei-kausatiiviseen verbivartaloon. Esimerkiksi: *ūntuŋk^we* 'istua alas' – *ūnttuŋk^we*
'laittaa istumaan'.

- (11) **ńōrən minen, ńōr jalpəŋay tuw ūnten!**
 ńōr-ən min-en ńōr jalpəŋ-ay tuw ūnt-en
 Ural-LAT mennä-IMP Ural pyhimys-TRNS siellä istua_alas-IMP
 Mene Uralille ja asetu sinne Uralin pyhimykseksi!
 [OB_NM/750:90]
- (12) **juw śaltsay, jomas mān ūnttite.**
 juw śalt-s-ay jomas mā-n ūnt-t-i-te
 sisälle mennä-PST-3DU hyvä paikka-LAT istua_alas-CAUS-PRS-SG<3SG
 ”He menivät sisälle, hän [talon isäntä] asetti toisen heistä hyvälle paikalle istumaan.”
 [OD_NM/1239:50]

Näissä johdoksissa transitiiivisuuden nousu lisää verbin merkittyyttä. Transitiiivisuuden mer-
kintä on näin ollen verbirakenteen kannalta selvästi johdinpaikassa, toisin kuin edellisessä ryh-
mässä. Transitiiivisuuden merkitsemiseen käytetään kuitenkin myös tässä ryhmässä johdinta *-t*
edellisen lisäksi seuraavissa tapauksissa: (5.) *xāńśuŋk^we* – *xaniśtaŋk^we* 'tietää – opettaa', (8.)
piluŋk^we – *pilatāluŋk^we* 'pelätä – pelästyttää', (17.) *jōŋxuŋk^we* – *jōxtuŋk^we* 'kääntyä – kääntää'
ja (18.) *patuŋk^we* – *pattuŋk^we* 'pudota – pudottaa'.

Transitiivijohtimen paikalla voi olla *-t:n* sijaan olla myös *-tt* merkityksessä (4.)
tēŋk^we – *tittuŋk^we* 'syödä – ruokkia', mikä toistuu luonnollisesti yhdysverbeissä merkityksessä
(11.) *naj tēŋk^we* – *najn tittuŋk^we* 'palaa (kirj. ”tuli syödä”) – polttaa (kirj. ”tulelle syöttää”)'.
Lisäksi transitiiivijohdin voi olla *-lt*, kuten merkityksissä (6.) *sunsuŋk^we* – *sussəltəŋk^we* 'nähdä
– näyttää' ja (7.) *kantluŋk^we* – *kantlaltəŋk^we* 'olla vihainen – tehdä vihaiseksi', *-pt* merkityksessä
(8.) *roxtuŋk^we* – *roxtuptəŋk^we* 'pelästyä – pelästyttää' tai pelkkä *-l* merkityksessä (14.) *tōsuŋk^we*
– *tōsluŋk^we* 'kuivua – kuivata'. Vaikka transitiiivijohdosten ryhmä on produktiivinen ja kausatii-
visuuden näkökulmasta yleinen, käytännössä mikään näistä johtimista ei toimi ainoastaan tä-
män ryhmän mukaisena transitiiivijohtimena. Yksittäisjohtimet *-t* ja *-l* voivat muodostaa transi-
tiivisia tai intransitiivisia verbejä ei-verbaalisista leksikaalisista elementeistä, ja yhdysjohtimet
-lt ja *-pt* taas voivat muodostaa esimerkiksi semantiikaltaan tarkempia kolmipaikkisia verbejä,
mikäli ne liitetään valmiiksi transitiiiviseen verbivartaloon (tästä tarkemmin alaluvussa 5.2). Ai-
noastaan kahdesta vanhasta kausatiivijohdimesta muodostuvan *-tt*-johtimen voi sanoa

esiintyvän ainoastaan tässä johdosryhmässä (ks. Rombandeeva 2017: 238). Tätä ryhmää määrittääkin siksi ensisijaisesti se, että kausatiivinen verbi johdetaan juuri intransitiivisesta vartalosta.

Kuten edellisessäkin ryhmässä, myös transitiivijohdosten johdinaineksen kompleksisuus korreloi johdettavan vartalon aiemman tavurakenteellisen ja derivationaalisen kompleksisuuden kanssa. Tämä johtuu etenkin vanhojen verbinmuodostusjohdinten semanttisesta kulumasta (Rombandeeva 2017: 237, Szabó 1904). Kun vanhoja johtimia ei enää tunnisteta omaksi semanttiseksi johdosaineksekseen, ne sulautuvat osaksi verbivartaloa jättäen vartalon aiempaa kompleksisemmaksi. Samalla syntyy uusia johtimia, joissa semanttista kulumaa puolestaan kompensoidaan johdinainesten yhdistämisellä. Johtimet *-t* ja *-l* toimivat transitiivijohtimina vain silloin, kun intransitiivinen kantaverbi on johtamaton ja mielellään yksitavuinen (Rombandeeva 2017: 233). Johtimella *-t* johdetaan *-l*-päätteisistä vartaloista, muttei käytännössä koskaan toisin päin. Johtimella *-lt* voidaan myös johtaa yksitavuisista vähintään yhteen konsonanttiin päättyvistä intransitiivivartaloista, mutta tällöin on tavallisempaa, että vartalo päättyy konsonanttiklusteriin (mp.). Johdin *-pt* taas ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta koskaan liity kuin useampitavuiseen ja aiemmin johdettuun intransitiivivartaloon (mts. 235).

Verbinmuodostusryhmään kuuluu sekä niitä verbilistan merkityksiä, joissa transitiivilauseen objektiargumentti on elollistarkoitteinen, että niitä, joissa se on eloton. Kuitenkin listan yhdeksästä elollistarkoitteisesta merkityksestä tähän ryhmään kuuluu kuusi, ja kaikki niistä varsin yksiselitteisesti niin, ettei muita muodostuskeinoja kyseisissä merkityspareissa käytetä.

c) Refleksiiviset antikausatiivijohdokset

Pohjoismansin typologinen tendenssi on tunnusmerkitä transitiivisuuden nousu enemmän kuin sen lasku. Tästä huolimatta aineistossani esiintyy myös päinvastainen prosessi. Esimerkiksi: (9.) *tūjtxatun^we* 'piiloutua' – *tūjtun^we* 'piilottaa'.

- (13) **taw tujtxatas.**
taw tujt-xat-as
3SG piilottaa-REFL-PST[3SG]
”Hän piiloutui.”
[OD_NM/889:45]

- (14) **ńara patta pum joli paln tuw tujtəste.**
 ńara patta pum joli pal-n tuw tujt-əs-te
 mökki takapuoli ruoho alle puoli-LAT siellä piilottaa-PST-SG<3SG
 ”Hän piilotti sen [puukon] mökin takapuolen alle.”
 [OD_NM/1235:159]

Tällaisissa tapauksissa semanttisesti ei-kausatiivinen intransitiiviverbi on tunnusmerkitty eli refleksiivijohdos kausatiivisesta transitiiviverbistä. Antikausatiivistavassa funktiossa käytetään aineistoni perusteella aina refleksiivijohdinta, joka on pohjoismansissa poikkeuksetta sama -*xat/-axt* (allomorfinen vaihtelu perustuu äänneympäristöön). Johdettavan transitiiviverbin muoto voi olla millainen tahansa, mutta käytännössä tämän ryhmän kausatiiviset verbit ovat rakenteeltaan hyvin yksinkertaisia ja aiemmin johtamattomia, sillä analyysini ryhmäjako perustuu pienimmälle mahdolliselle rakenteelliselle erolle ei-kausatiivisen ja kausatiivisen verbin välillä.

Refleksiivijohdinten käyttö on aineistoni perusteella kohtalaisen yleistä, ja se tuottaa säännöllisesti semanttisesti kausatiivisista verbeistä ei-kausatiivisia verbejä. Tämän ryhmän edustajiksi olen valinnut kuitenkin vain ne tapaukset, joissa jonkin verbin ainoa merkitykseltään ei-kausatiivinen muoto on refleksiivijohdos sitä rakenteellisesti yksinkertaisemmasta kausatiivisesta verbistä. Esimerkeissä 13–14 esittelemäni tapauksen merkityksessä (9.) lisäksi tätä ryhmää edustavat merkityksessä (10.) *pājtaxtuŋk^we* – *pājtuŋk^we* ’kiehua – keittää’, merkityksessä (13.) *pūsxatuŋk^we* – *pūnsuŋk^we* ’aucta – avata’ ja merkityksessä (16.) *taymaxtuŋk^we* – *tayatuŋk^we* ’riippua – ripustaa’. Näistä ensimmäistä lukuun ottamatta kaikki kuuluvat verbilistan objektiargumentiltaan elottomiin merkityksiin. Merkityksen (9.) kohdalla ottaisin kuitenkin huomioon, että myös sen objektiargumentti voi olla eloton, vaikka refleksiivijohdoksen *tūjtxatuŋk^we* agenttiargumentti on välttämättä elollistarkoitteinen. Esimerkissä 6 lauseen objektiargumentti puukko ei ole elollinen, mutta tällaista asetelmaa ei voisi refleksiivijohdoksella antikausatiivistaa, sillä eloton entiteetti ei voi olla *tūjtxatuŋk^we*-refleksiiviverbin agenttiargumentti. Verbisemantiikan rajat ovat vastaavat kuin suomen verbeillä *piiloutua* ja *piilottaa*: puukko ei voi piiloutua, mutta puukon voi piilottaa. Verbiä, jolla olisi ei-kausatiivinen elottoman agentin salliva merkitys ’olla piilossa’, ei aineistossani ole, joten oletettavasti myös pohjoismansin ratkaisu tällaisessa tilanteessa olisi, kuten suomessakin, käyttää kopulaa yhdistettynä tilan adverbialtiin tai verbin partisiippiin.

Merkityksessä (9.) *tūjtxatuŋk^we* – *tūjtuŋk^we* ’piiloutua – piilottaa’ refleksiivijohdos on ainoa aineistostani löytyvä merkitsemistapa kausatiiviselle valenssimuutokselle. Merkityksessä (10.) *pājtaxtuŋk^we* – *pājtuŋk^we* ’kiehua – keittää’ esiintyy lisäksi inkoatiivisesti

merkitty vartalo *pājalt-* 'alkaa kiehua', jonka voi kausatiivistaa transitiivijohtamalla muotoon *pājaltaptuṅk^we* 'kiehauttaa'. Merkityksissä (13.) *pūsxatuṅk^we* – *pūnsuṅk^we* 'aueta – avata' ja (16.) *taymaxtuṅk^we* – *tayatanṅk^we* 'riippua – ripustaa' esiintyy tässä käsitellyille refleksiivistyville verbeille vaihtoehtoisia leksikaalisia vartaloita, jotka myös kuuluvat kausatiivistamisprosesseidensa näkökulmasta eri ryhmiin.

Refleksiivijohdosten ryhmä on siis pohjoismansin valenssimuutoksen ensisijaisena merkitsemistapana suppea ja useiden verbisemanttisten seikkojen suhteen ehdollinen. Lisäksi refleksiivinen johdinaines asettuu produktiivisessa käytössä verbirakenteen jälkimmäisiin johdinpaikkoihin. Tämä toisaalta heijastelee sitä, että kielen primaarinen merkinnän suunta on valenssin suhteen ylöspäin, toisaalta tarjoaa jälleen uuden näkökulman johtosuhteiden ja verbisemantiikan tarkasteluun.

d) Muut transitiivisuuseroa kuvaavat predikaattirakenteet

Johtaminen on aineistoni perusteella ja typologista profiilia mukailleen selkeästi tyypillisin keino transitiivistavien kausatiivien muodostamisessa pohjoismansissa. Tästä huolimatta aineistossani on kaksi verbilistan merkitystä, joiden semanttiselle ei-kausatiiville ja kausatiiville ei löydy minkäänlaista johtosuhdetta. Merkitykset ovat (2.) 'kuolla – tappaa' ja (15.) 'suoristua – suoristaa'. Käsitelen nämä verbiparit erillisinä kokonaisuuksina, sillä transitiivisuuseron kuvaamiseen käytetään molemmissa omanlaista predikaatinmuodostustapaa.

Pohjoismansinkieliset käännöksetni merkitykselle (15.) on *sastuməy jōmtuṅk^we* – *sastumtaṅk^we* 'oieta – oikaista'. Molemmat näistä verbeistä löytyvät sanakirjasta, mutta OUIDB:n korpusosumia ei ole. Ei-kausatiivinen verbi *sastuməy jōmtuṅk^we* koostuu translatiivisijaisesta adjektiivista *sastum* 'suora' ja verbistä *jōmtuṅk^we* 'tulla/muuttaa itsensä joksikin' muodostaen yhdysverbin merkityksellä "tulla suoraksi" eli 'oieta, suoristua'. Kausatiivinen verbi *sastumtaṅk^we* taas on *-t*-johtimella adjektiivista muodostettu transitiiviverbi. Tämän tutkimuksen puitteissa on mahdotonta syventyä niihin syihin, miksi tämä kyseinen ei-kausatiivimerkitys muodostetaan yhdistämisen keinoin eikä vaikkapa intransitiivisella verbivartalojohtimella *-l*, mutta jatkotutkimuksen kannalta aiheen kartoittaminen olisi mielenkiintoista.

Valenssimuutokseen liittyvän verbinmuodostuksen näkökulmasta olisi kiinnostavaa kerätä aineistoa siitä, voiko yhdistämistä pitää yhtenä tällaisena verbinmuodostuskeinona johtamisen ohella ja millaisia yhdistäviä predikaattirakenteita pohjoismansi tässä tapauksessa sallisi. Pohdin aiemmin esimerkiksi 'olla piilossa' -merkityksen mahdollista ilmaisumuotoa. Samaan kysymykseen liittäisin lisäksi verbilistan merkityksen (1.) 'nauraa – naurattaa', jonka

kausatiivisen merkityksen 'naurattaa' ilmaisemisesta ei ole aineistossani mitään vihjeitä. Pohjoismansin yhdysverbien toiminnasta on saatavilla hyvin niukasti aiempaa tutkimustietoa, joten tällaisten sanakirjoissa esiintymättömien merkitysten ilmaisurakenteiden selvittäminen toisi arvokasta lisätietoa verbinmuodostuksesta, jota on pitkään tutkittu ensisijaisesti derivaation näkökulmasta. Samalla tarkentuisi käsitys siitä, millaisia kieliopillisia sääntöjä yhdysverbien ja yhdistämällä muodostettujen predikaattien muodostamiseen liittyy.

Täysin oman ryhmänsä aineistossani muodostaa merkityspari (2.) 'kuolla – tappaa'. Kuten suomeksikin, pohjoismansiksi tämän parin ei-kausatiivisen merkityksen ja kausatiivisen merkityksen merkitseminen eroaa toisistaan leksikaalisella tasolla, mikä tekee verbi-
muotojen välisten johto- tai yhdistämssuhteiden määrittämisen mahdottomaksi ja irrelevan-
tiksi. Tällaisissa tapauksissa muotojen välisessä erossa ei siis ole varsinaisesti kyse uuden lek-
seemin luomisesta eli sananmuodostuksesta, vaan pikemminkin tietyn lekseemin valitsemisesta
tiettyyn predikaattirakenteeseen tiettyä (ei-kausatiivista tai kausatiivista) merkitystä varten.

Pohjoismansinkielinen käännös kausatiiviselle verbille 'tappaa' on hyvin yksiselitteisesti transitiiviverbi *aluŋk^we*. Merkitykseltään ei-kausatiiviselle verbille 'kuolla' on sen sijaan hankalampi löytää yhtä tiettyä käännöstä. Rombandeevan ja Kuzakovan sanakirjassa tarjotaan muodot *pāy-patuŋk^we*, *sorumn patuŋk^we* ja *xottał śaltuŋk^we*. Näistä ensimmäinen on etuliitteellinen (*pāy-* 'rantaan päin vedeltä päin tullessa') muoto verbistä *patuŋk^we* 'ryhtyä, alkaa, nousta' ja toinen samasta verbistä muodostettu yhdysverbi, jonka alkuosa on latiiivisijainen substantiivi *sorum* 'kuolema'. Kolmas verbimuoto on myös yhdysverbin näköinen rakenne, joka koostuu verbistä *śaltuŋk^we* 'astua/siirtyä jonnekin' ja adverbistä *xottał* 'jonnekin, toisaalle, pois'. Näiden lisäksi OUIDB:n korpussanakirjasta löytyy esiintymiä verbistä *xōluŋk^we*, jonka merkitys on 'kuolla, kuihtua, tuhoutua', ja verbistä *usaŋk^we* 'kuolla, ummehtua'. Ei-kausatiivisten verbien yhdysrakenteista huolimatta merkitysparin kohdalla ero ei-kausatiivisen ja kausatiivisen predikaattirakenteen välillä on leksikaalinen.

Merkitys 'kuolla' vaikuttaa houkuttelevan puoleensa erilaisia kiertoilmauksia, joita kielennetään muissa listani merkityksissä paljon harvinaisemmilla yhdysverbirakenteilla. Merkitys 'tappaa' ja verbi *aluŋk^we* taas liittyvät ennen kaikkea metsästämiseen ja eläinten pyydystämiseen, vaikka myös ihmisen hengen vieminen ilmaistaan samalla verbillä. Korpushakujen perusteella verbin *aluŋk^we* konjugaatiossa on vaihtelua sen mukaan, onko kyse ihmisen hengen viemisestä vai eläinten pyydystämisestä:

- (15) **sāt xum pussən ta alasanəl.**
 sāt xum pussən ta al-as-anəl
 seitsemän mies kaikki EMPH tappaa-PST-PL<3PL
 ”He tappoivat kaikki seitsemän miestä.”
 [OD_NM/1237:113]
- (16) **wiyər uj alasuw.**
 wiyər uj al-as-uw
 punainen eläin tappaa-PST-1PL
 ”Saimme saaliiksi punaisia eläimiä.”
 [OD_NM/1235:226]

Merkityksessä ’tappaa (ihminen tai jokin tietty olento)’ verbi taipuu siis ennemmin teon kohteen tunnettuutta korostavassa objektikonjugaatiossa, kun taas merkityksessä ’metsästää, saada saalista’ taipuu aina vain subjektikonjugaatiossa. Toisen olennon (teon kohteen) hengen viemisen merkitys siis ikään kuin spesifioidaan näin verbiin, jonka semantiikka muuten käsittäisi vain teon toteuttajan konkreettisen toiminnan. Kuolemisverbien rakenteellinen kiertoilmaisumaisuus ja tappamisverbin jakautunut semantiikka antavat viitteitä siitä, että ihmisen henkinen poismeno nähdään semanttisesti hyvin erilaisena tapahtumana kuin fyysinen tappaminen ja siitä aiheutuva muutos kohteessa elollisesta elottomaan. Tämä puolestaan voisi taustoittaa sitä, miksi juuri tässä merkitysparissa transitiivisuusero on leksikaalinen: kausatiivisuuteen perustuva merkityspari (2.) ’kuolla’ – ’tappaa’ olisi lähtökohtaisesti pohjoismansin toiminnan näkökulmasta keinotekoisesti muodostettu.

e) Monimutkaisia johtosuhteita

Transitiivistavan kausatiivin kategoriaa käsittelevän osuuden päätteeksi tarkastelen vielä joitain epäselvempiä, monimutkaisempia ja epäodotuksenmukaisempia derivaatio- ja predikaatinmuodostusratkaisuja, jotka kuitenkin kytkeytyvät kyseiseen kategoriaan. Ryhmän kuvaus on tarkoitettu lähinnä taustoitukseksi ja tarkennukseksi muissa verbinmuodostusryhmissä esiintyville ilmiöille. Erityisesti haluan kiinnittää huomiota monimutkaisiin johtosuhteisiin ja johdinten semantiikan hämärtymiseen ja kumuloitumiseen.

Käsittelen ensimmäiseksi merkitysparia (5.) ’oppia – opettaa’, sillä sen ensisijaisenkin kausatiivistamisstrategian (transitiivijohdos, ks. kohta b) määrittely vaatii tarkempaa semanttista analyysia. Tässä osaamismerkityksessä (5.) on useita toisistaan johdettuja verbejä, joiden sanakanta vaikuttaa olevan ei-kausatiivinen verbivartalo *xās-* ’osata, kyetä, tietää (mitä tehdä)’. Ei-kausatiivinen on myös verbivartalo *xanś-* ’tietää (jotain), saada tietää, tunnistaa’,

jonka mahdollista johtosuhdetta *xās*-vartaloon en ole nähnyt kommentoidun. Vartalosta *xahs-* on selvästi transitiivijohdettu verbi *xaništanj^we*, jolle on sanakirjassa useita keskenään ristiriitaisiakin merkityksiä, mutta joista selkein lienee verbilistassanikin annettu kausatiivinen merkitys 'opettaa'. Tästä vähintään yhden transitiivistavan johtimen sisältämästä johdoksesta *xaništanj^we* on johdettu jälleen merkitykseltään ei-kausatiivinen refleksiivijohdos *xaništaxatunj^we*, jonka merkitys 'oppia jotakin, saada opetusta, opiskella' lopulta lähentelee varsinaista verbilistassa annettua ei-kausatiivimerkitystä 'oppia'. On huomattava, että tämän johdoksen merkitys liittyy ennen kaikkea opiskeluun eli opettajalta saatavan tiedon omaksumiseen. Ei-kausatiivinen verbi 'oppia, opiskella' on siis antikausatiivijohdos 'opettaa'-merkityksisestä verbistä, mutta 'opettaa' johtuu kuitenkin alun perin ei-kausatiivisesta verbistä, jolla on enemmän tai vähemmän merkitys 'tietää, saada tietoonsa'. Edes verbilistaan valitut ei-kausatiiviset ja kausatiiviset merkityskategoriat eivät siis ole yksiselitteisen tarkkarajaisia, ja voimakkaasti derivoivan kielen tapauksessa on omat haasteensa tunnusmerkittömimmän mahdollisen verbin löytämisessä merkitysparin sisältä.

Toinen tapaus, jossa verbin valenssikategoriaa johdetaan hieman vastaavasti edestakaisin on merkityksessä (4.) transitiivijohdoksesta *tittunj^we* 'syöttää' edelleen refleksiivijohdettu verbimuoto *tittətxatunj^we* 'syödä, ruokkia itsensä, hankkia jotain eläkkeeseen', joka valenssiltaan vastaa yksinkertaista syödä-verbiä *tēnj^we*. Tässä tapauksessa *tēnj^we*-verbin ensisijaisuus ei-kausatiivisessa merkityksessä tai tunnusmerkittömyys ei ole lainkaan kyseenalaista, mutta esimerkki auttaa hahmottamaan, kuinka tietyllä tavalla monimutkaistuvilla johtosuhteilla voidaan luoda tarkempia semanttisia kategorioita, vaikka erimerkityksisten johdinainesten määrä olisi rajallinen. Mikäli transitiivijohdokseen *tittunj^we* liitettäisiin antikausatiivistavan refleksiivijohdoksen sijaan kausatiivistava transitiivijohdin, valenssimuutoksen lisäksi uudessa johdoksessa on tarkentunut merkitys toiminnan pyytämisestä 'pyytää jotakuta ruokkimaan jotkut toiset' (tästä tarkemmin seuraavassa alaluvussa 5.2).

Huomiona pohjoismansin derivaatioprosessin toisesta päästä nostan vielä esiin merkitysparin (3.) 'istua – laittaa istumaan' ei-kausatiivisen merkityksen kaksi eri vartalovaihtoehtoa. Kausatiivinen verbi *ūnttunj^we* 'laittaa istumaan' on transitiivijohdos ei-kausatiivisesta verbistä *ūntunj^we* 'istua alas'. Näillä verbeillä on istumismerkitysten lisäksi merkitykset 'asettaa' ja 'asettua'. Ei-kausatiivisella merkityksellä 'istua' löytyy myös aspektuaalisesti imperfektiivinen verbimuoto *ūnlunj^we* 'olla istumassa, sijaita'. Tässä verbivartalojohtimella syntyvä ero on siis pikemminkin aspektuaalinen kuin valenssia muuttava, mutta esimerkki auttaa havainnollistamaan semanttisia eroja pohjoismansin eri johdinainesten välillä: sekä *-l* että *-t* luovat verbejä, ja molemmilla voidaan saada aikaan myös kausatiivinen merkitys, mutta rinnakkain

tarkasteltuna *-t*-johtimeen sisältyy *-l*:ää voimakkaampi transitiivisuuden (= muutoksen ja epästaattisuuden) semantiikka. Lisäksi esimerkki havainnollistaa sitä, minkälaisia eroja lähellä verbivartaloa, eli mahdollisten pidempien derivaatiopolkujen alussa, tehdyillä johtamisprosesseilla on verrattuna yllä kuvailtuihin derivaatiopolkujen lopussa kaukana verbivartalosta tapahtuvaan johtamisprosessiin: verbivartalossa tai lähellä sitä johdinaines on yksinkertaisempi ja sen synnyttämä merkitysmuutos abstraktimpi ja ylimalkaisempi.

Yhteenvedona transitiivistavan kausatiivin kategoriasta ja erilaisista verbinmuodostuskeinoista seuraava taulukko:

	Verb.johdos	Trans.johdos	Refl.johdos	Muu
1. 'nauraa'	–	–	–	–
2. 'kuolla'				X
3. 'istua'		X		
4. 'syödä'		X		
5. 'osata'		X		
6. 'nähdä'		X		
7. 'suuttua'	X	X		
8. 'pelätä'		X		
9. 'piiloutua'			X	
10. 'kiehua'			X	
11. 'syttyä'	X	X		
12. 'hajota'	X			
13. 'aueta'	X		X	
14. 'kuivua'		X		
15. 'oieta'				X
16. 'riippua'			X	
17. 'kääntyä'	X	X		
18. 'pudota'		X		

Taulukkoon on merkitty kunkin merkitysparin kohdalle, mitä verbinmuodostuskeinoista niiden kausatiivisuuseron ilmaisemiseksi ensisijaisesti käytetään. Joidenkin merkitysparien kohdalla erilaisten verbivartaloiden mahdollisuus aiheuttaa sen, että niitä voidaan ilmaista useammalla

tavalla. Tummemman harmaalla pohjalla on kuvattu ne merkitysparit, joiden agentti-/objektiaargumentti on elollistarkoitteinen.

Taulukosta näkee keskitetysti, kuinka erilaiset derivaatiometodit ovat yleisin tapa transitiivistavan kausatiivin merkitsemiseen, ja näistä odotuksenmukaisesti yleisin on kausatiivimerkityksisen verbin transitiivijohtaminen ei-kausatiivisesta. Semantiikaltaan elollistekijälliset merkitykset osoittavat tässä vahvinta yhdenmukaisuutta, eri tapojen hajontaa on enemmän tarkoitteeltaan elottomien merkitysten kesken. Sekä vartaloon kohdistuvien verbaalijohdosten että antikausatiivisten refleksiivijohdosten esiintyminen on yleisempää tarkoitteeltaan elottomien merkitysten kesken, mutta hajonta on silti suurta.

5.2 PYYNTÖKAUSATIIVIT

Toista kausatiivista valenssikategoriaa kutsun pyyntökausatiiviksi. Nimeäminen perustuu modaaliseseen pyytämisen semantiikkaan, joka kategorian verbeihin valenssin nousun yhteydessä liittyy. Pyyntökausatiivilauseen predikaatti on johdos transitiivisesta verbivartalosta. Johtimena tässä on yhdysjohdin *-lt* tai *-pt*, joista kummallakin on transitiivisuutta nostava eli kausatiivinen merkitys. Johtamisprosessi korottaa predikaattiverbin valenssia yhdellä uudella argumentilla (toiminnan alullepanija) ja lisää samalla lauseen semanttista tarkkuutta (toiminta on pyydetty toteuttamaan). Esimerkiksi:

- (17) **āyit sup jūntas.**
āyi-t sup jūnt-as
tyttö-PL mekko ommella-PST[3SG]
'Tytöt ompelivat mekon.'
- (18) **ira āyit supəl jūntəltas.**
ira āyi-t sup-əl jūnt-əlt-as
ira tyttö-PL mekko-INST ommella-CAUS-PST[3SG]
'Ira pyysi tyttöjä ompelemaan mekon.'
[RO_1962:238]

Transitiivisessa lauseessa esimerkissä 17 on kaksi täydennystä, ihmistarkoitteinen subjektiargumentti *āyit* 'tytöt' ja teon kohdetta kuvaava objektiargumentti *sup* 'mekko'. Tästä muodostetussa pyyntökausatiivilauseessa 18on kolme täydennystä: ihmistarkoitteinen subjektiargumentti *Ira*, ihmistarkoitteinen objektiargumentti *āyit* 'tytöt' ja instrumentaalisijainen teon kohdetta kuvaava adverbialitäydennys *supəl* 'mekolla'.

Valenssin kohoamisesta syntynyt lauseen uusi rooli on teon alullepaneva pyytjä, joka on lauseen subjekti. Pyynnön voimasta teon todellisuudessa toteuttava toimija ilmaistaan objektiargumentilla ja teon kohde kolmannessa täydennyspaikassa instrumentalisijaisella adverbialilla.

Aiheuttavan toimijan läsnäolo lauseessa näkyy verbin derivaatiossa kausatiivijohdina *-lt*, minkä lisäksi verbi kongruoi tämän subjektiasemaan sijoittuvan toimijan kanssa. Toteuttavan toimijan osuutta ei subjektikonjugaatiossa ilmipanna taivutukseen, vaan se sisältyy pakollisena aktiivisena toimijuutena verbin leksikaaliseen semantiikkaan *jünt-* 'ommella'. Tämä vastaa täysin sitä kausatiivisen rakenteen määritelmää, jonka mukaan toiminnan aiheuttaja on kausatiivisessa rakenteessa syntaktisesti ensisijainen mutta sen osuus tilanteen kuvauksessa on todellisen toteuttajan osuutta abstrahoidumpaa (ks. luku 2.1). Pyyntökausatiiviverbiä on mahdollista taivuttaa myös objektikonjugaatiossa, jolloin verbi kongruoi objektin asemassa olevan toteuttajankin kanssa. Objektikongruenssin merkitseminen on silti muodollisesti subjektikongruenssia kevyempää, sillä siinä merkitään vain objektin luku:

- (19) **ira āyit supəl jünteltasane.**
 ira āyi-t sup-əl jünt-elt-as-ane
 ira tyttö-PL mekko-INST ommella-CAUS-PST-PL<3SG
 'Ira on (jo) pyytänyt tyttöjä ompelemaan mekon.'
 [RO_1962:244]

Koska pohjoismansissa on mahdollista muuttaa lauseen fokusta lauserakenteen ja sanajärjestyksen avulla, on täydennyspaikoiltaan runsaissa pyyntökausatiivilauseissakin jonkin verran tällaisia mahdollisuuksia. Kausatiivilauserakenteen näkökulmasta ilmeisintä on se, että teon kohde voi nousta adverbialista objektiargumenttipaikkaan. Tällöin teon toteuttaja merkitään latiivisijaisena adverbialina.

- (20) **ira āyitn sup jüntəltas.**
 ira āyi-t-n sup jünt-əlt-as.
 ira tyttö-PL-LAT mekko ommella-CAUS-PST[3SG]
 'Ira on pyytänyt tyttöjä ompelemaan mekon.'
 [RO_1962:241]

Esimerkin 20 mukaisessa lauseessa argumenttirakenteen muuttaminen aiheuttaa Rombandeevan (1962) venäjänkielisten käännösten perusteella merkityseron lähinnä aspektissa (vrt. esim. 18), mutta tarkempi suuremmalla aineistolla toteutettu tutkimus olisi näidenkin rakenteiden kohdalla tarpeen. Lisäksi lauseen fokukseen liittyvät kysymykset pohjoismansissa ovat

mittakaavaltaan tutkimukseni ensisijaisena kohteena olevaa predikaattiverbiä paljon laajempia, minkä takia niiden syvällisempi pohtiminen jää tutkimuksen ulkopuolelle.

5.3 VÄLITYSKAUSATIIVIT

Kolmatta kausatiivista valenssikategoriaa kutsun välityskausatiiviksi. Välityskausatiivilauseissa verbin valenssiin tulee vielä kolmas toimijoita koskeva täydennys, joka on merkitykseltään toiminnan alullepanijan välittäjä. Välityskausatiivilauseen predikaattiverbi on johdos kolmipaikkaisesta pyyntökausatiiviverbistä, useimmiten johtimella *-pt*. Näin ollen välityskausatiiviverbin johdinaines on yhdistelmäjohdin, useimmiten *-lt+-pt*. Välittäjä ilmaistaan lauseessa postpositioliausekkeella. Esimerkiksi:

- (21) **ira kätja jot āyi supəl jüntəltaptas.**
ira kätja_jot āyi sup-əl jünt-əlt-apt-as.
ira katja_kautta tyttö mekko-INST ommella-CAUS-CAUS-PST[3SG]
'Ira pyysi Katjan välityksellä tyttöä ompelemaan mekon.'
[RO_1962:239]

Välityskausatiivilauseiden argumenttirakenne ja roolit vastaavat siis pyyntökausatiivilauseiden rakennetta, vaikka valenssi kasvaa ja verbiderivaatioon lisätään jälleen yksi kausatiivijohdin (*-pt*). Välityskausatiivissa uusi toimijarooli ei nouse subjektin asemaan eikä toiminnan semanttinen aiheuttaja muutu. Sen sijaan aiheuttamisen ketjun keskelle (alullepanemisen ja toteuttamisen väliin) tulee pyynnön välittäjäksi spesifioitu toimija, joka ilmaistaan postpositioliausekkeella, kuten esimerkissä 21 *Katja jot* 'Katjan kautta/välityksellä'. Postpositioliauseke koostuu välittäjästä merkitsemättömässä sijassa ja postpositiosta *jot* 'kautta'.

Kuten pyyntökausatiivilauseessa, myös sen päälle rakentuvassa välityskausatiivilauseessa predikaattiverbi voi taipua objektikonjugaatioissa:

- (22) **iray kätja jot āyi supəl juntəltaptasten.**
ira-y kätja_jot āyi sup-əl junt-əlt-apt-as-ten.
ira-DU(COLL) katja_kautta tyttö mekko-INST ommella-CAUS-CAUS-PST-SG<3DU
'Ira ja Katja ovat pyytäneet (Katjan toimesta) tyttöä ompelemaan mekon.'
[RO_1962:245]

Samoin teon kohde voi nousta syntaktiseksi objektiargumentiksi, jolloin toteuttaja ilmaistaan edelleen latiivisijaisella adverbialilla:

- (23) **ira kätja jot āyin supət juntəltaptas.**
 ira kätja_jot āyi-n sup-ət junt-əlt-apt-as.
 ira katja_kautta tyttö-LAT mekko-PL ommella-CAUS-CAUS-PST[3SG]
 'Ira on pyytänyt Katjan välityksellä tyttöä ompelemaan mekon.'
 [RO_1962:247]

Molemmissa annetuissa tapauksissa merkitysero esimerkkiin 21 on hillitty ja liittyy lauseen fokukseen ja hienovaraisiin aspektieroihin.

Valenssikategorioiden näkökulmasta pyyntö- ja välityskausatiiveihin liittyy lisäksi kiinnostava kategorioiden väliin jäävä rakenne. Esimerkiksi:

- (24) **ira kätja xosit āyi supəl jüntəltas.**
 ira kätja_xosit āyi sup-əl jünt-əlt-as.
 ira katja_avulla tyttö mekko-INST ommella-CAUS-PST[3SG]
 'Ira pyysi Katjan avulla tyttöä ompelemaan mekon.'
 [RO_1962:240]

Tämän tyyppisen lauseen merkitys on lähes sama kuin esimerkissä 21, välittäjän rooli vain on pikemminkin avustava ja postpositioliaseke koostuu *jot*-postposition sijaan *xosit*-postpositiosta 'avulla'. Predikaattiverbin ja muun argumenttirakenteen muoto sen sijaan vastaa pyyntökausatiivirakennetta, eikä kolmatta aiheuttajaa merkitä mitenkään predikaattiin. Näin ollen analysoin *xosit*-postpositiorakenteen valenssin kannalta vapaaehtoiseksi lisäykseksi pyyntökausatiivilauseeseen, vaikka lauseen merkitys ja argumenttirakenne ovatkin samat kuin välityskausatiivissa. Argumentin lisääminen ei näy predikaatissa, joten kausatiivistamisprosessista ei voi tällaisen semanttisen auttamisrakenteen kohdalla puhua. Vaikkei rakenne sellaisenaan vastaa nelipaikkaisen kausatiivirakenteen määritelmää, sen avulla voisi nähdäkseni parantaa ymmärrystä pyyntökausatiivilauseiden ominaisuuksista ja mahdollisuuksista muiden kuin pakollisten argumenttien suhteen.

Aineistostani löytyvien esimerkkien vähäisyyden takia on tämän tutkimuksen puitteissa mahdotonta tehdä yleistyksiä välityskausatiivinkaan toiminnasta. Erimerkityksisistä verbivartaloista täytyisi olla enemmän välityskausatiivijohdettuja esiintymiä. Kaikki aiemmat maininnat aiheesta ovat peräisin Rombandeevalta (1962), eikä OUDB:n korpuksesta löydy käytännön lause-esimerkkejä, joissa nelipaikkaista kausatiivijohdosta olisi käytetty. Ei kuitenkaan ole mitään perusteita olettaa Rombandeevan esitystä vääräksi, vaikka annettuja esimerkkejä olisikin niukasti. Sellaisenaan se luo hyvinkin selkeän kuvan ainakin jonkinlaisen nelipaikkaisen kausatiivisen valenssikategorian olemassaolosta pohjoismansissa.

6 Lopuksi

Olen tässä tutkielmassa tarkastellut kausatiivia ilmiönä pohjoismansin kielessä. Tutkimukseni taustaksi olen yhdistänyt kielitypologista transitiivisuuteen, kausatiivisuuteen ja valenssiin liittyvää teoriaa yksittäiskielen rakenteelliseen analyysiin. Lopputuloksena on laaja ja aiemmin esiintuomaton katsaus pohjoismansin kausatiivisiin valenssikategorioihin ja verbinmuodostustendensseihin, jonka toivon tarjoavan hedelmällisiä jatkotyöstämismahdollisuuksia myös muille tutkijoille, erityisesti perinteisen uralistiikan ulkopuolella.

Niin pohjoismansin kuin muidenkin uralilaisten kielten kausatiiveista puhuttaessa perinteinen näkemys on ollut se, että kausatiiviverbit johdetaan kausatiivijohtimen avulla eikausatiivisista verbeistä. Tämän takia olen käynyt työssäni läpi erilaiset kausatiivijohtimet, jotka aiemmassa mansintutkimuksessa on esitetty. Katsaukseni kannalta on ollut olennaista tarkastella myös eri johdinten esiintyvyyttä aineistossa. Eri kausatiivijohdinten välillä on jonkin verran eroa siinä, millaiseen vartaloon ne voivat liittyä tai millaisia merkityksiä syntyvällä johdoksella on. Lisäksi tiettyjen johdinten yhdistelmillä on mahdollista luoda merkitykseltään entistä tarkempia ja valenssiltaan korkeampia verbejä.

Kausatiivijohdinten toiminnan ohella olen tavoitellut myös tietoa vaihtoehtoisista kausatiivisista rakenteista, ja perinteisen uralistisen derivaatiomorfologian näkökulman lisäksi olenkin tarkastellut kausatiivia lisäksi typologisesta valenssikategorioiden näkökulmasta. Tutkimukseni tuloksena olen todennut, että kausatiivisuuteen perustuvia valenssimuutoksia tapahtuu pohjoismansin predikaatissa kolmella tasolla: yksipaikkaisesta valenssista kaksipaikkaiseen (transitiivistava kausatiivi), kaksipaikkaisesta valenssista kolmipaikkaiseen (pyyntökausatiivi) ja kolmipaikkaisesta valenssista nelipaikkaiseen (välityskausatiivi).

Predikaattiverbin näkökulmasta ensimmäisen valenssimuutoksen voi toteuttaa useammalla eri tavalla: johtamalla intransitiivisesta verbivartalosta transitiivinen verbivartalo, johtamalla transitiivisesta verbivartalosta intransitiivinen verbivartalo, käyttämällä erilaisia yhdysverbirakenteita tai käyttämällä leksikaalisesti kokonaan eri vartaloita. Näistä kaikista yleisin on pohjoismansin typologisen profiilin mukainen valenssin nousemista merkitsevä transitiivijohtaminen. Toinen ja kolmas valenssimuutos on mahdollista toteuttaa ainoastaan johtamalla predikaattiverbi valenssitasoltaan alemmasta verbistä. Ne ovat semanttisilta rajoituksiltaan ensimmäistä kausatiivista valenssikategoriaa selvästi tiukempia.

Derivaatiomorfologian näkökulmasta tutkimukseni on antanut kaivattua lisävaloa eri kausatiivijohdinten käytöstä. Edellä kuvailtujen kausatiivisten valenssikategorioiden mukaan lajiteltuna erilaiset transitiivistavien ja kausatiivistavien johdinten käyttöjakauma on

suunnilleen seuraava: Yksinkertaisia johtimia *-l* ja *t* käytetään vain ensimmäisen valenssikategorian muutosta kuvaamaan. Myös yhdysjohdin *-tt* esiintyy vain transitiivistavassa kausatiivissa. Yhdysjohdinta *-lt* käytetään sekä transitiivistavissa johdoksissa että kolmipaikkaisten pyyntökausatiiviverbien muodostamisessa, johdinta *-pt* taas käytännössä vain pyyntökausatiiveissa tai välityskausatiiveissa. Välityskausatiivirakenne muodostuu morfologisesti edellisen päälle, ja viimeisin kausatiivistava johdinaines on useimmiten *-pt*. Pyyntö- ja välityskausatiivien derivaatiomorfologisesta näkökulmasta kumuloituvan luonteen vuoksi niitä voisi tarkastella niin kutsuttuina ”toisina kausatiiveina”. Eri johdostyyppien rajoja ja johdoksen vartalona toimineen verbin semanttisia rajoituksia täytyisi kuitenkin vielä tarkentaa.

Aineistoni valossa näyttää myös siltä, että mitä yksinkertaisempi kausatiivinen johdin on rakenteeltaan, sitä lähempänä verbivartaloa tai johdoksen sanakantaa se esiintyy. Lisäksi yksittäisten eri johdinainesten *-l*, *-t* ja *-p* keskinäinen hierarkia johdoksessa vaikuttaisi olevan edellä mainittu. Mikäli jokin johdoksen johtamispolun johtimista sisältää aineksen *-l*, esiintyy se tarkastelemieni kausatiivikategorioiden puitteissa todennäköisesti lähempänä vartaloa kuin johdin, jossa on aines *-p*.

Aiheen laajuuden ja tutkimuksen kartoittavan luonteen vuoksi analyysi on tehty rajallisella aineistolla. Tämä tarkoittaa, että syvennettävää jatkotutkimuksella olisi moneen suuntaan. Tulevaisuudessa analyysia voisi laajentaa kielen nykytasolla niin, että lähtisi selvittämään pohjoismansinpuhujien käsitystä erilaisista verbinmuodostuskeinoista ja eri valenssikategorioiden yleisyydestä. Historiallisella tasolla olisi kiinnostavaa vertailla esimerkiksi johdinainesten kehitystä ja alkuperäisiä merkityksiä sekä eri johtamisprosessien ikää, sillä tarjolla on paljon eriaikaista materiaalia niin pohjoismansista kuin sen lähisukukielistäkin. Tällaisenaan tutkimus kuitenkin auttaa määrittästyöllään hahmottamaan kausatiivisen valenssimuutoksen laajuutta ja rakenteiden kirjoa raottaen samalla uudenlaisia ovia mansintutkimuksessa.

Lähteet

- BALANDIN JA VAHRUŠEVA 1957 = Баландин, А. И. – М. П. Вахрушева 1957: *Мансийский язык: Учебное пособие для педагогических училищ*. Ленинград: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР ленинградское отделение.
- GRÜNTAL, RIHO – HEINI ARJAVA – JYRI LEHTINEN – JOHANNA NICHOLS 2021 (tulossa): Basic causative patterns in Uralic: Retension and renewal in grammar and lexicon. Teoksessa Silvia Luraghi – Elisa Roma (toim.): *Valency over time: Diachronic perspectives on valency patterns and valency orientation* s. 209–234. Berlin: Mouton de Gruyter.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio, viitattu 7.9.2021. Saatavissa verkossa: <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7
- JANHUNEN, JUHA 1982: On the structure of Proto-Uralic. *Finnisch-Ugrische Forschungen* 44 s. 23–42.
- KÁLMÁN, BÉLA 1965: *Vogul chrestomathy*. Uralic and Altaic Series, vol. 46. Bloomington: Indiana University Press.
- KOIVISTO, VESA 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Helsinki: SKS.
- KULIKOV, LEONID I. 1993: The "second causative": A typological sketch. Teoksessa Bernard Comrie – Maria Polinsky (toim.): *Causatives and transitivity* s. 121–154. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- LAAKSO, JOHANNA 2015: The history of word-formation in Uralic. Teoksessa Peter Müller – Ingeborg Ohnheiser – Susan Olsen – Franz Rainer (toim.): *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe. Volume 3* s. 406–420. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- NICHOLS, JOHANNA – DAVID A. PETERSON – JONATHAN BARNES 2004: Transitivity and detransitivizing languages. *Linguistic Typology* 8 s. 149–211.
- OUIDB = Ob-Ugric Languages ja Ob-Ugric Database -projektien yhteinen verkkosivusto osoitteessa: <http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/index.php?abfrage=welcoming&language=en>.
- ROMBANDEEVA 2017 = Ромбандеева, Е. И. 2017: *Современный мансийский язык: Лексика, фонетика, графика, орфография, морфология, словообразование*. Тюмен.
- ROMBANDEEVA 1962 = Ромбандеева, Е. И. 1962: Каузативные глаголы в активных и пассивных синтаксических конструкциях мансийского языка. Teoksessa Лыткин, В. И. – К. Е. Майтинская – Б. А. Серебрянников (toim.) *Вопросы финно-угорского языкознания: К 70-летию со дня рождения члена-корреспондента АН СССР Д. В. Бубриха* s. 236–256. Москва.

- ROMBANDEEVA JA KUZAKOVA 1982 = Ромбандеева, Е. И. – Е. А. Кузакова 1982: *Словарь мансийско-русский и русско-мансийский: Пособие для учащихся начальной школы.* Ленинград: Просвещение. Verkkoversio osoitteessa <http://www.ieas-szeged.hu/finugrevita/results.html>.
- SONG, JAE JUNG 2001: *Linguistic Typology. Morphology and Syntax.* Longman Linguistics Library. Harlow: Longman.
- SZABÓ, DEZSŐ 1904: *A vogul szóképzés.* Különlenyomat a Nyelvtudományi Közlemények XXXIII. évfolyamából. Budapest.
- VIRTANEN, SUSANNA – CSILLA HORVÁTH – TAMARA MEROVA 2021: *Pohjoismansin peruskurssi.* Helsingin yliopisto.

Lyhenteet

Aineistoesimerkkieni glossauksessa käyttämäni lyhenteet:

1	1. persoona
2	2. persoona
3	3. persoona
CAUS	kausatiivijohdin
COLL	kollektiivipäätte
DU	duaali
EMPH	painotuspartikkeli
IMP	imperatiivi
INF	infinitiivi
INST	instrumentaali
LAT	latiivi
PL	monikko
PRS	presens
PST	preteriti
REFL	refleksiivijohdin
SG	yksikkö

Liitteet

LIITE 1. TRANSKRIPTIOVASTAAVUUDET.

Tutkielmassa (FUT:ia mu- kaillen)	IPA	Kyrillinen ortografia
a	a	а
ā	a:	ā
w	w	в
ʏ	ʏ	г
e	e	е, э
ē	e:	ē, ē
i	i	и, ы
ī	i:	ī, ī
j	j	й, ь
k	k	к
k^w	k ^w	кв
l	l	л
l̥	l̥	л̥
m	m	м
n	n	н
n̥	n̥	н̥
ŋ	ŋ	ң
o	o	о
ō	o:	ō
p	p	п
s	s	с
s̥	s̥	с̥, щ
t	t	т
t̥	t̥	т̥
u	u	у
ū	u:	ū
x	x	х
ə	ə	ы, и, а